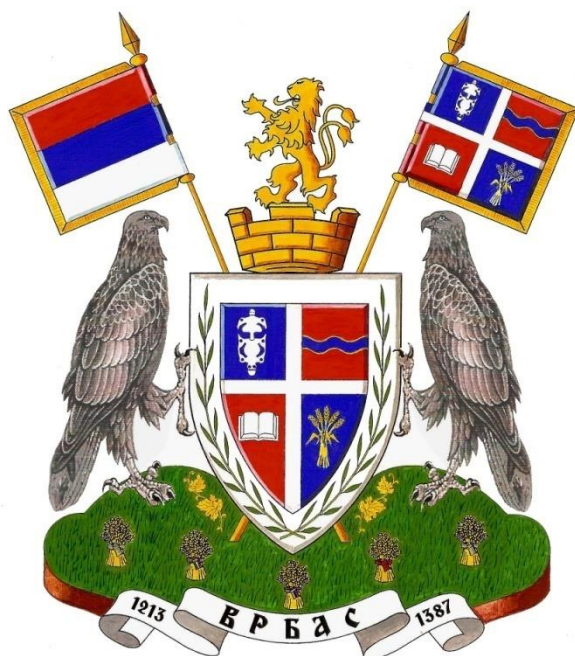




**Локални акциони план за
социјално укључивање
Рома и Ромкиња у општини Врбас
за период од 2022.до 2026. године**

Садржај

1.УВОД	2 стр.
2. РЕШЕЊЕ О ФОРМИРАЊУ РАДНЕ ГРУПЕ ЗА ИЗРАДУ „ЛОКАЛНОГ АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ РОМА И РОМКИЊА У ОПШТИНИ ВРБАС ЗА ПЕРИОД ОД 2022-2026.ГОДИНЕ“	3 стр.
3. УВОДНА РЕЧ ПРЕДСЕДНИКА	4 стр.
4. ЗАКОНОДАВНИ И СТРАТЕШКИ ОКВИР ЗА ИЗРАДУ ЛАП-а	5 стр.
5. ОПШТИ ПОДАЦИ О ОПШТИНИ ВРБАС	9 стр.
6. ОПШТИ ПОДАЦИ О РОМИМА	12 стр.
7. ОПШТИ ПОДАЦИ О РОМСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ У СРБИЈИ	18 стр.
8. РОМСКА ЗАЈЕДНИЦА У ОПШТИНИ ВРБАС	32 стр.
9.ЛОКАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДРШКУ ИНКЛУЗИЈЕ РОМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕНА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ВРБАС	33 стр.
10. ЦИЉЕВИ И МЕРЕ	50 стр.
11. АКЦИОНИ ПЛАН	52. стр
12. ОКВИР ЗА ПРАЋЕЊЕ СПРОВОЂЕЊА, ВРЕДНОВАЊЕ УЧИНАКА И ИЗВЕШТАВАЊЕ	84 стр

1. УВОД

Локални акциони план за социјално укључивање Рома и Ромкиња у општини Врбас за период од 2022.до 2026. године” реализује општина Врбас, а који је финансијски подржан од Покрајинског Секретаријата за социјалну политику, демографију и равноправност полова под уговором бр. 130-401-7662/2021-04.

Локални акциони план (у даљем тексту ЛАП), намењен је представницима локалних власти, ромским активистима, запосленима у образовним и здравственим институцијама, Центру за социјални рад и осталим локалним институцијама и организацијама чије поље рада има везе са унапређењем положаја Рома. Циљ овог акционог плана је да укаже на важност планског и системског приступа у настојању да се постигну минимални помаци у решавању бројних проблема који су повезани са унапређењем Рома у локалној средини.

Влада Републике Србије је на седници 3.марта 2016.године донела Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године(“Службени гласник РС”, бр. 26/2016). Стратегија представља разраду начела утврђених Уставом Републике Србије о заштити људских и мањинских права, забрани дискриминације, социјалној заштити, здравственој заштити, праву на образовање, који се односе на припаднике ромског народа.

Основни разлог за доношење Стратегије је стварање услова за социјалну укљученост ромског становништва, који вековима на овим просторима живи на социјалној маргини. Стратегија предвиђа проактиван став свих релеватних субјеката у Републици Србији чије би активности требало да доведу до смањења сиромаштва и сузбијање дискриминације Рома и Ромкиња, односно стварању услова за пун приступ остваривању људских права лица ромске националности.

Поред тога, разлози због којих је донета Стратегија произашли су из потребе да се створе предуслови за реализацију њених циљева:

- успоставе механизми за спровођење, планирање, праћење и унапређење усвојених мера и активности;
- развију капацитети и одговорност органа државне управе и локалне самоуправе да се ефикасно старају о остваривању и заштити права лица ромске националности;
- обезбеде средства у буџету Републике Србије, буџету АП Војводине и буџетима јединица локалне самоуправе, као и код међународних развојних партнера који делују у Републици Србији за финансирање стратешких мера;
- делотворно укључе представници ромске заједнице у поступке осмишљавања и спровођења стратешких мера и остваривања гарантованих људских права на рад, становање, образовање, социјалну и здравствену заштиту.

Општина Врбас, као вишенационална средина, има **недвосмислену намеру** да буде место на коме ће сви грађани имати равноправан статус и бити укључени у друштвени живот општине. Да би се то остварило, потребно је створити услове да се и друштвено осетљивим група посвети пажња и пруже могућности да буду равноправни са осталим грађанима.

“Локални акциони план за социјално укључивање Рома и Ромкиња у општини Врбас за период од 2022.до 2026. године”, дефинише правце деловања општине Врбас у области социјалног укључивања Рома и Ромкиња, конкретне

мере и активности којима би се побољшао садашњи положај припадника ромске заједнице, као и јасне механизме помоћу којих се може пратити остваривање циљева. Он представља део напора које локална заједница чини током низа година да се, улагањем заједничких средстава, побољша живот ромске популације и сразмерно могућностима умањи јаз који постоји између Рома и осталих припадника друштвене заједнице. Овај документ је настао из потребе да се на један системски и свеобухватан начин питања социјалног укључивања Рома и Ромкиња унапреде, поред националног, и на локалном нивоу.

У циљу израде свеобухватног, а реално остварљивог документа, Општинско веће општине Врбас је на седници одржаној 24.02..2021.године донело је:

2. РЕШЕЊЕ ОФОРМИРАЊУ РАДНЕ ГРУПЕ ЗА ИЗРАДУ „ЛОКАЛНОГ АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ РОМА И РОМКИЊА У ОПШТИНИ ВРБАС ЗА ПЕРИОД ОД 2022-2026.ГОДИНЕ“:

1. Данијела Илић,члан Општинског већа за социјална питања и избегла и расељена лица,координатор
2. Марија Милинић,помоћник председника Општине за образовање и културу
3. Мира Недић, руководица Одељења за друштвене делатности,Општинска управа Врбас
4. Нада Батрићевић,директорка Центра за социјални рад
5. Дубравка Радовић,службеница за послове социјалне заштите,Одељење за друштвене делатности,Општинска управа Врбас
6. Татјана Глушчевић,секретар Општинске организације Црвеног крста Врбаса
7. Дејан Бодоњи,психолог,стручни сарадник/реализатор у пројектима психосоцијалне подршке,Дом здравља „Вељко Влаховић“
8. Милица Шајн,струковни васпитач за инклузију Рома, сарадник у Црвеном крсту Врбас
9. Александар Суботин,Хуманитарна организација “Табита”
- 10.Катица Итај, Удружење Ромкиња Куцура
- 11.Јелена Шабановић Недић, координатор пројекта „Унапређивање могућности за интеграцију и образовање Рома у Србији, поспешивање запошљивости младих Рома и реинтеграцију повратника“ССШ „4.јули“

3. УВОДНА РЕЧ ПРЕДСЕДНИКА

Усвајање “Локалног акционог плана за социјално укључивање Рома и Ромкиња у општини Врбас за период од 2022.до 2026. године” представља деловање локалне самоуправе у правцу стратешког планирања потреба и интереса наших грађана из ромске заједнице.

Овај документ почива на анализи релевантних међународних и националних документа, анализи стања, проблема и потреба припадника ромске популације на подручју општине Врбас.. У складу са тим, Локални акциони план за унапређење положаја Рома обухвата област образовања, становања, запошљавања, здравствене и социјалне заштите. Документ је настао уз координисани рад представника локалне самоуправе, образовних установа са територије општине Врбас, удружења Рома, Центра за социјални рад, Националне службе за запошљавање филијала Врбас, Црвеног крста Врбаса.

Реализацијом Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома и Ромкиња на територији општине Врбас желимо да постигнемо унапређење услова живота кроз примену реалних, одрживих и систематских мера. Намера нам је да, кроз сопствена планирана улагања као и удруживањем са средствима из других извора, изградимо амбијент за побољшање живота наших суграђана из ромске заједнице. Све активности планирамо да реализујемо у партнерству свим чиниоцима који су учествовали у креирању овог документа.

Није занемарљива ни околност да тиме испуњавамо и прописане формалне услове Европске уније којим се, поседовање овог стратешког документа, отварају врата европских фондова за социјалну заштиту, програме и услуге намењене најугроженијем становништву.

Кроз дефинисане механизме пратићемо реализацију мера које треба да допринесу остварењу циља који је “Локални акциони план за социјално укључивање Рома и Ромкиња у општини Врбас за период од 2022.до 2026. године” поставио.

Председник општине Врбас,
Предраг Ројевић

4. ЗАКОНОДАВНИ И СТРАТЕШКИ ОКВИР ЗА ИЗРАДУ ЛАП-а

Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025.године(“Службени гласник РС”, бр. 26/2016),је документ настао из потребе да се на један системски и свеобухватан начин питања социјалног укључивања Рома и Ромкиња унапреде, како на националном, тако и на локалном нивоу. Приликом њене израде коришћена су искустава у спровођењу претходне Стратегије за унапређивање положаја Рома у Републици Србији (2009-2015), као и полазне основе утврђене за нову Стратегију.

Институционални ресурси за припрему и спровођење Стратегије чине:

- Савет за унапређење положаја Рома и спровођење укључивања Рома,
- Канцеларија за људска и мањинска права,
- Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва,
- Ресорна министарства која су задужена да воде јавне политике од интереса за остваривање стратешких мера.

Локалне самоуправе располажу механизмима на основу којих могу да управљају и спроводе инклузивне јавне политике, а осим тога Закон о локалној самоуправи их обавезује да се старају о остваривању људских и мањинских права.Овакво усмерење стратешких мера омогућава праћење остваривања права Рома и Ромкиња и напредак у вези са применом инклузивних политика, најпре, у локалној заједници, а потом и широј друштвеној заједници. На основу непосредних података и информација, локалне самоуправе могу да унапреде инструменте и механизме помоћу којих је могуће елиминисати узроке отежаног приступа правима и структурног сиромаштва Рома и Ромкиња.

С тим циљем, Влада РС путем Стратегије истиче потребу да локалне самоуправе припремају и усвајају локалне акционе планове, усклађене са реалним, општим и локалним економским и социјалним развојем, да обучавају стручне тимове у локалној самоуправи који би били способни да припреме, спроводе и управљају локалном стратегијом и да обезбеде средства у локалним буџетима за спровођење мера социјалног укључивања Рома и Ромкиња, те осигурају доследно утврђивање одговорности за њихово спровођење.

Правни оквир

За процес припреме ЛАП-а за инклузију Рома, нарочито су значајна следећа два закона:

- Закон о локалној самоуправи („Сл. гласник РС“, бр. 129/2007, 83/2014 – др. закон, 101/2016 – др. закон и 47/2018);
 - којим се уређују јединице локалне самоуправе, критеријуми за њихово оснивање, надлежности, органи, надзор над њиховим актима и радом, заштита локалне самоуправе и друга питања од значаја за остваривање права и дужности јединица локалне самоуправе. Поред ових основних питања, овај закон дефинише поступак јавне расправе, односно обавештавања јавности о отпочињању припреме прописа који доноси скупштина града, односно општине;
- Закон о планском систему Републике Србије („Сл. гласник РС“ бр. 30/2018);
 - којим се уређује плански систем Републике Србије, односно управљање системом јавних политика и средњорочно планирање, врсте и садржина планских докумената које у складу са својим надлежностима предлажу, усвајају и спроводе сви учесници у планском систему, међусобна усклађеност планских докумената, поступак утврђивања и спровођења јавних политика и обавеза извештавања о спровођењу планских докумената, као и сходна примена обавезе спровођења анализе ефеката на прописе и на вредновање учинака тих прописа. У самом закону је, међу другим документима, дефинисано шта је акциони план, на који период се усваја, које елементе обавезно садржи и сл.

Области, односно теме којима ЛАП за инклузију Рома може да се бави дефинисанису, поред Устава Републике Србије, и у следећим законима:

- Закон о заштити права и слобода националних мањина („Службени лист СРЈ“, број 11/02, „Сл. лист СЦГ“, број 1/03 - Уставна повеља и „Службени гласник РС“ бр. 72/09 - др. закон, 97/13 – одлука УС, 47/2018.);
- Закон о националним саветима националних мањина („Службени гласник РС“, бр. 72/09, 20/14 – УС, 55/14 и 47/2018.);
- Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС“, број 22/09.);
- Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС“, број 24/11.);
- Закон о финансијској подршци породици са децом („Сл. гласник РС“, бр. 113/2017 и 50/2018.);
- Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“, бр. 88/2017 и 27/2018 – др. закони 6/2020);
- Закон о предшколском образовању и васпитању („Службени гласник РС“, број 18/2010, 101/2017, 113/2017-др. закон, 95/2018-др. закон и 10/2019);
- Закон о уџбеницима („Службени гласник РС“, број 27/2018);
- Закон о основном образовању и васпитању („Службени гласник РС“, број 55/13, 101/2017 и 27/2018 – др. закон. и 10/2019);
- Закон о средњем образовању и васпитању („Службени гласник РС“, број 55/13, 101/2017, 27/2018 – др. закони 6/2020.);
- Закон о високом образовању („Службени гласник РС“, бр. 88/2017, 73/2018 и 27/2018 – др. закон, 67/2019 и 6/2020-др. закони.);
- Закон о ученичком и студентском стандарду („Службени гласник РС“ бр. 18/10, 55/13 и 27/2018 – др. закон и 10/2019);
- Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС“, бр. 36/09, 88/10, 38/15, 113/17-др. закони,

- Закон о државној управи („Службени гласник РС”, бр. 79/05, 101/07, 95/10, 99/14, 47/2018 и 30/2018 – др. закон.);
- Закон о просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године („Службени гласник РС”, број 88/10.);
- Закон о социјалном становању („Службени гласник РС”, број 72/09.);
- Закон о здравственој заштити („Службени гласник РС”, бр. 25/2019);
- Закон о здравственом осигурању („Службени гласник РС”, бр. 25/2019);
- Закон о правима пацијената („Службени гласник РС”, број 45/13 и 25/2019-др. закон);
- Закон о јавном здрављу („Службени гласник РС”, број 15/2016.);
- Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11.);
- Кривични законик („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/2016 и 35/2019).

Као што је већ наведено, Република Србија има усвојену „Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2016–2025. године“. Општи циљ Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године је да се побољша социјално-економски положај ромске националне мањине у Републици Србији, уз пуно уживања мањинских права, елиминисање дискриминације и постизање веће социјалне укључености Рома и Ромкиња у све сегменте друштва. Национална стратегија има пет посебних циљева у кључним областима који доприносе остваривању општег циља, а то су образовање, становање, запошљавање, здравље и социјална заштита.

Национална стратегија је заснована на постојећим стратешким, правним и институционалним ресурсима – стратегијама и прописима којима су уређена појединачна питања унапређења положаја Рома и Ромкиња, али и на опредељењу државе да развија програме унапређења положаја Рома и Ромкиња исказаним оперативним закључцима са семинара „Социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији“ (за период 2015–2017. године, Оперативне закључке је 9. септембра 2015. године потпредседница Владе Републике Србије, која у име Владе координира рад државних органа, као и органа јединица локалних самоуправа и јавних предузећа у вези са унапређењем положаја Рома и Ромкиња проф. др Зорана Михајловић упутила надлежним државним органима са молбом да их у наредне две године реализују и Нацрту акционог плана за поглавље 2334 (Нацрт акционог плана из августа 2015. године.).

Влада је у марту 2017. године образовала Координационо тело за социјално укључивање Рома и Ромкиња (Одлука 05 број 02-02-1617/2017 на седници одржаној 3. марта 2017. године („Службени гласник РС”, број 17/2017), које координира рад државних органа у области социјалног укључивања Рома и Ромкиња. Координационо тело разматра сва питања и координира рад органа државне управе, органа јединица локалне самоуправе, јавних предузећа и других облика организовања од стране Републике Србије и јединица локалне самоуправе у вези са пословима из њиховог делокруга рада по питању социјалног укључивања Рома и Ромкиња у Републици Србији.

Поред тога, у делокругу рада Координационог тела је и:

- унапређење међуресорне сарадње у области социјалног укључивања Рома и Ромкиња;
- разматрање и давање препорука за решавање ургентних ситуација чија последица може бити додатна рањивост Рома и Ромкиња;
- предлагање начина за остваривање прописаних, али и додатних мера/активности који доприносе већој социјалној укључености ове националне мањине, као и у процесу европских интеграција.

Извор: Водич за припрему, буџетирање и праћење локалног акционог плана за инклузију Рома(септембар 2019. године; 11,12,13 стр.)

5. ОПШТИ ПОДАЦИ О ОПШТИНИ ВРБАС

5.1 Географски подаци

Општина Врбас се налази у северном делу Републике Србије, у централном делу Бачке, административно припада Јужнобачком округу у Аутономној Покрајини Војводини.

Општину Врбас чини шест насељених места: Врбас, Бачко Добро Поље, Змајево, Равно Село, Куцура и Савино Село са насељем Косанчић. У Врбасу има укупно осам месних заједница, три суобразоване у Врбасу, а свако од пет насељених места је посебна месна заједница. Насељено место Врбас је друштвено–политички, привредни, културни, образовни и здравствени центар општине. Општина има повољан географски положај, обзиром да је саставни део магистралног пута Е-75. Сва насељена места повезана су савременим асфалтним путевима што омогућава развијен друмски саобраћај и добру саобраћајну повезаност.

По величини општина Врбас спада у групу средњих општина, а граничи се са осам других општинских целина - општинама: Мали Иђош, Србобран, Темерин, Нови Сад, Бачки Петровац, Бачка Паланка, Оџаци и Кула. Општина Врбас се простире на 376 км², територија обухвата најквалитетнију бачку земљу, па је разумљиво да пољопривредне површине обухватају 37562 хектара од чега су 32778 хектара (87,26 %) површине под њивама.



5.2 Историјски подаци

Први помен у писаним изворима о Врбасу је из 1387. године. Међутим историја Врбаса сеже много даље у прошлост. Захваљујући археолошким испитивањима на локалитетима: Чарнок, Шуваков салаш и циглана Полет, много тога о прошлости Врбаса нам је јасније. На обалама Црне баре констатована су неолитска насеља. На Шуваковом салашу откривена је кућа која потврђује досадашња сазнања о томе да су насеља делом укопана у лес, да су зидови кућа од плетера и да су домаће животиње већ тада биле свакодневница села. Из периода бронзаног доба констатовано је насеље са некрополом у непосредној близини Чарнока. Веома значајно налазиште млађег гвозденог доба на локалитету Чарнок-Бачко Добро Поље успешно се штити и истражује.

Доласком Келта на ова подручја у другој половини 4. века п. н. е, Чарнок постаје келтски опидум, и првенствено представља трговачки центар а касније добија и одбрамбену улогу. Од 1. века нове ере ови простори су део барбарикума који се налази наспрам Римског царства и доживљава директне утицаје Римске цивилизације. Истовремено долази до насељавања Сармата, припадника иранских народа, који доносе и грчко-хеленистичке културне утицаје. Од 4. века наше ере просторе запљускују таласи народа који су ношени великом сеобом народа. Најдуже се задржавају Авари, о чему сведочи некропола на локалитету циглана Полет. Почетак 9. века означава крај аварске доминације и контролу Франака а затим Бугара над овим просторима.

За годину оснивања Врбаса узима се 1213.година као седиште поседа двојице племића под називом „Орбаспалотаја“. Према писаним изворима овде је углавном живело словенско становништво, Срби, који су у више наврата због поплава, ратова или болести напуштали насеље. 1720. године настају огромне

етничке промене, Срби се селе у Русију и Банат а почиње колонизација Немаца, Русина и Мађара на ове просторе.

У 19. веку захваљујући прокопавању канала и изградњи пруге Пешта-Суботица-Нови Сад, Врбас је израстао у индустријско-занатски трговински центар. Отварају се нове основне школе, занатска школа и гимназија.



На основу пописа становништва становништва 1910. године (извор Википедија) у Бачкој, српски језик је говорило 33,8% становништва или 510 754 становника, док је мађарски језик који је тада био званични језик, говорило 28,1% 425 472 становника, а немачки 21,6% становништва или 324 017 становника. На основу пописа из 1931.године можемо закључити да су три већинска народа Срби, Мађари и Немци и даље чинили већину становника Бачке: 37,8% Срби, 23,2% Мађари, 20,2% Немци, док су остали народи говорили хрватски, буњевачки и шокачки, словеначки, и македонски, арнаутски. Етничка слика се сасвим променила на основу пописа из 1948.године:

- | | | |
|-----------------------------------|---|-------------------------------------|
| • <u>Срби</u> - 841.246 (50,6%) | • <u>Црногорци</u> - 30.589 (1,9%) | • <u>Руси</u> - 5.148 (0,3%) |
| • <u>Мађари</u> - 428.932 (25,8%) | • <u>Русини и Украјинци</u> - 22.083 (1,3%) | • <u>Чеси</u> - 3.976 (0,3%) |
| • <u>Хрвати</u> - 134.232 (8,1%) | • <u>Македонци</u> - 9.090 (0,5%) | • <u>Бугари</u> - 3.501 (0,2%) |
| • <u>Словаци</u> - 72.032 (4,3%) | • <u>Роми</u> - 7.585 (0,4%) | • <u>Југословени</u> - 1.050 (0,1%) |
| • <u>Румуни</u> - 59.263 (3,6%) | • <u>Словенци</u> - 7.223 (0,4%) | • остали - 5.441 (0,3%) |
| • <u>Немци</u> - 31.821 (1,9%) | | |

Драгоцен извор за податке о заступљености Рома у етничком саставу становништва Бачке је студија „Роми у Србији“ (Београд, 2014.) аутора проф. др Светлана Радовановић доц. др Александар Кнежевић у којој се наводи: „ Бројно стање Рома регистровано је у девет пописа , истичући проблем обухвата и квалитета добијених резултата. Тако су неки пописи обухватили све „стално насељене и ненасељене“ Роме, а неки „само оне стално живуће а не и оне скитачки живот водећи“. Није познато на основу којих питања и одговора се одређивала етничка припадност, али треба нагласити да је 1864. године у оквиру Министарства финансија Србије основано статистичко одељење под чијим руководством је спроведен Попис становништва 1866. године, који се сматра првим српским пописом у модерном смислу (први пут је уведено и питање о народности), а „попис је обухватио целокупно становништво, подразумевајући ту и Цигане, насељене, као и ненасељене“ (Становништво Србије 1834--1853, 1953). б) Пописни резултати за Србију добијени у оквиру пописа становништва Краљевине

Југославије (до 1929. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца) из 1921. и 1931. године, који омогућавају само посредан увид у етничку структуру преко питања о матерњем језику и вероисповести, при чему је немогуће извести податке за Роме, јер ромски језик није уврштен у статистичку номенклатуру језика, тако да су се они „утапали у безимену скупину остали, раскидајући, на тај начин, споне са традицијом српске пописне статистике

Пописни резултати за Србију реализовани у оквирима југословенске статистике у периоду од 1948. до 1991. године и државне статистике Републике Србије 2002. и 2011. године. Сви ови пописи обезбеђују податке о Ромима, али се њихов квалитет најчешће оспорава, нарочито када се имају у виду процене ромских лидера, представника ромских организација и невладиних организација. Ова оспоравања утемељена су искључиво на незадовољству бројчаним стањем Рома регистрованих у пописима становништва, при чему се занемарују два кључна питања која би се условно могла категорисати као: - питање специфичности ромске популације, која показује типичну слику ниских аспирација и изузетно брзих адаптационих способности, односно питање успореног процеса националног освешћавања и еманципације Рома, о чему сведочи и њихова склоност да се у пописима становништва декларишу као припадници етничких заједница са којима живе на истом подручју, уз често мењање става о етничкој припадности од пописа до пописа. Постоје мишљења да је еманципацију Рома прекинуо погром и њихово страдање широм Европе током Другог светског рата, тако да се многи деценијама после рата нису изјашњавали о свом етничком пореклу. Такође су затрти и зачеци ромске интелигенције, а то стање превазићи ће тек крајем шездесетих година прошлог века (Башић, Г., 2005); - методолошко питање, односно питање неразумевања методологије прикупљања етностатистичких података у пописима становништва од 1948. до 2011. године.

Наиме, статистика посматра етничку припадност као личну опредељеност, а размимоилажење објективног приступа и изјаве лица намеће потребу за јасним раздвајањем појмова етничке опредељености и етничког порекла у смислу културно-цивилизацијских корена. Српска статистика оперише само првим појмом, а корисничка јавност најчешће изједначава опредељење и порекло, што изазива бројне недоумице и сумње у квалитет доступних етностатистичких података. Због тога, када износимо статистичке податке о Ромима, морамо имати на уму да је реч о информацијама о становништву које себе сматра Ромима и тако се изјашњава у датом моменту пописа становништва.

Значи, реч је о национално, језички и верски декларисаним лицима, без упуштања у истраживање њиховог стварног етничког порекла. У свим пописима становништва од 1948. године подаци о етничкој припадности прикупљани су под условима субјективног осећаја националног, језичког и верског опредељења, загарантованих уставним начелима која јамче потпуну слободу националног изјашњавања свим грађанима Србије. Доминација „субјективног критеријума“ сигурно има значајног утицаја на изјашњавање Рома, о чему сведоче изразите неправилности у кретању њиховог броја током пописних периода. Тако је, на пример, Пописом становништва из 1953. године у Србији регистровано 58800 лица изјашњених као Роми, 1961. године свега 9826, 1981. године 110959, а 2011. 147604 (без Косова и Метохије).“

5.3 Демографски подаци

По попису становништва, домаћинстава и станова 2011.године у Србији, који је проведен од 1. до 15. октобра 2011. године, у општини Врбас живело је укупно 42092 становника, што представља 0,59% од укупног броја становника Србије, односно 6,84% од од укупног броја становника Јужнобачког округа.

Од укупног броја становника у општини Врбас било је 20.432 (48,54%) мушкараца и 21.660 (51,46%) жена, што представља однос мушкараца и жена 943:1000. Просечна старост становништва била је 40,8 година, мушкараца 38,9 година, а жена 42,5 година. Удео особа старијих од 18 година је 80,9% (34.053), код мушкараца 79,7% (16.283), а код жена 82,0% (17.770).

Народ	Број становника	Проценат
Срби	23.251	55,24%
Албанци	48	0,13%
Бошњаци	7	0,02%
Бугари	13	0,03%
Буњевци	15	0,04%
Југословени	170	0,40%
Мађари	2.464	5,85%
Македонци	149	0,35%
Муслимани	112	0,27%
Немци	121	0,29%
Роми	355	0,84%
Румуни	5	0,01%
Руси	46	0,11%
Русини	3.375	8,02%
Словаци	286	0,68%
Словенци	35	0,08%
Украјинци	836	1,99%
Хрвати	549	1,30%
Црногорци	7.353	17,47%

6. ОПШТИ ПОДАЦИ О РОМИМА

Историја Рома

Иако о пореклу Рома и њиховој историји не постоје систематизовани писани историјски изводи, на основу постојећих писаних трагова, литературе и на основу проучавања легенди и усменог предања, истраживачи су сагласни да Роми воде порекло из Индије. Томе у прилог иде и језик Рома у коме постоје очувани трагови њиховог индијског порекла. Такође је, на основу постојећих трагова, јасно да су се Роми током векова селили из Индије. О разлозима покретања Рома из Индије говоре многе легенде, али је извесно да су њихове сеобе биле условљене ратовима и сталним прогонима којима су Роми били изложени. Наиме, походи освајача натерали су Роме да се склањају пред непријатељима. Због тога су напустили своју постојбину, а та судбина их је пратила током свих каснијих кретања. Према неким подацима, велика сеоба Рома из Индије је била покренута страшним нападима моћних арапских освајача почетком XI века. Прва дестинација је била Блиски Исток. Одатле је једна група, преко Кавказа, дошла у Русију, други до Северне Африке (отуд за Роме постоји и назив Египћани).

Једна група се упутила ка Грчкој. Одатле су кренули ка балканским и другим европским земљама. На основу неких података, Роми су живели у Персији већ у IV веку. Поједини научници сматрају да су се Роми доселили у земље Византијског Царства у IX веку. Међутим, први поуздани писани траг о Ромима потиче из 1068. године. Ради се о тексту о животу св. Ђорђа Антонског, састављеном у манастиру Ивирон на Атосу, у коме се говори о Адсинканима у Цариграду и у вези са овим записом постоји сагласност истраживача да се ради о Ромима.

Из Источне и Јужне Европе Роми су се даље расељавали у земље Централне и Западне Европе, а стигли су, у мањем броју, и до Скандинавије. На просторе Јужне Америке Роми су долазили из Шпаније између XVI и XIX века, а на просторе Северне Америке и Аустралије стигли су тек у XIX и XX веку као печалбари (Ђурић, 1987). Мапа миграција Рома из Индије.



Роми се међу собом деле по територијалним, културолошким и дијалектолошким разликама на 3 главне групе:

- Калдераши (ковачи који су дошли са Балкана у Централну Европу, а затим се селили и до Северне Америке). Представљају најбројнију ромску групацију;

- Мануши (познати и као Синти), углавном насељавају Алзас и околне регионе Француске и Немачке. Познатису као путујући забављачи и циркусанти;
- Ромничали (углавном насељавају Велику Британију и Северну Америку).

Роми у свету

Роми данас живе у свим земљама света. Тешко је са сигурношћу утврдити број. Према неким проценама, само у Европи живи између 10 и 15 милиона Рома. Људи слични Ромима и данас живе у Индији. Комисија за људска права у Женеви је 1977. године донела резолуцију по којој су Роми индијска историјска, културна и језичка мањина и да, сходно, уживају заштиту и права која су утврђена документима Уједињених нација. Од тада се међународна организација Рома, основана 1971. год. у Лондону, обраћа Уједињеним нацијама и њеним органима, захтевајући да као невладина организација постане чланица међународне заједнице, тражећи заштиту припадника Ромау свим земљама где они живе и залаже се да Роми, као етничка, културна, језичка и социјална мањина имају право на свој национални и културни идентитет (упор: Ђурић, 1987:203).

Међународна ромска заједница, као невладина организација Рома, 1979. године добија консултативни статус при Економском и социјалном савету Уједињених нација, те на тај начин заступа интересе Рома на међународном нивоу (упор: Ђурић, 1998:72). Али, заштита људских и мањинских права Рома није само у домену права и примене права како извештава Европски комитет за миграције 1995. године који се бави положајем Рома у Европи, Роми су у неповољном положају у скоро свим областима живота: у образовању, запошљавању, здравству, становању, учешћу у јавном животу. Ромски покрет у Лондону је 8. Априла 1971. године одржао Први светски конгрес Рома и на њему је први пут у историји усвојена одлука да је Ром-званичан назив за припаднике ове заједнице, призната је ромска застава и ромска химна. Од тада се 8. април обележава као Светски дан Рома.

Ромска застава

На ромској застави је плавом бојом представљено небо, као симбол слободе, безграничног пространства и живота под ведрим небом. Зеленом бојом је представљена трава, пут, друм, као симбол живота који је обележен сталним путовањем, на путу без граница који је увек „отворен“ Ромима. Црвени точак представља симбол сталног кретања и живота на точковима. Број паока на точку је број векова који је проведен у изгнанству. Под ромском заставом никад није вођен ни један рат!

Ромска химна

Волимо плес и музику, с поносом каже сваки Ром, а химна је „Ђелем, Ђелем“ која говори о бесконачном путовању Рома (човека) и о коначном уједињењу.

Белем, ђелем
Путовао сам дугим путевима.
Упознао сам сретне људе.
Путовах дуго и далеко.
Упознах сретне људе.
О људи, о ђецо
О људи, о децо !
О људи, одакле год долазили
са својим шаторима дуж сретних путева!
И ја сам једном имао велику породицу,
али су је убиле црне војне.
Пођите са мном, о људи свиета,
тамо где су се људски путеви отворили.
Сад је вриеме, устаните, људи!
Успет ћемо где се потрудимо.
О људи.

Ромски језик

Ромски језик је једина “књига” коју су Роми понели из Индије. Ромски језик и његови дијалекти сродни су језику племена Дарди и Кафистрану, као и језику племена Хидукушу у Индији. По својој основи, он представља варијанту Пали језика, који је развијена форма Санскрита. Класични санскрит има 48 звукова. Не рачунајући алофоне, санскрит има 35 фонема. Ромски језик такође има 35 фонема. Језик којим се служе Роми у Србији има два рода: мушки и женски, а од бројева једнину имножину, са поједностављеном деклинацијом, са осам падежа и просте и сложене адвербе за негирање.

Три главна дијалекта: лејашки, арлијски и тамарски.

Романосрпски језик или ромско-српски језик је мешани језик у коме учествују елементи српског језика са једне стране и ромског са друге. Овај језик говоре Роми у Србији. Октобра 2005. године објављена је прва граматика ромског језика у Србији, коју је написао лингвиста Рајко Ђурић.

Књижевност Рома

Највећа етничка промена наступила је за време Другог светског рата, када су Немци протерали готово целокупно јеврејско становништво града.

Роми су народ који је познат по својим честим селидбама, отуда и точак на њиховој застави који представља симбол сталног кретања. Одувек су били добри трговци, ковачи, љубитељи коња и добре музике, и тиме се и претежно баве све до данас.

Све до данашњих дана, Роми су очували низ културних елемената који недвосмислено сведоче о њиховом етничком самосвојству у области материјалне и духовне културе, укључујући пре свега веровања, обичаје, навике, норме, законе, језик и симболе. Осим ромског језика, за проучавање историје и културе овог народа, велику улогу имају и језици других народа, нарочито оних преко чијих су

територија Роми пролазили, или на њима и са њима живели током вишевековног путовања од Индије до садашњих станишта.

Материјална и духовна култура Рома, иако они на овим просторима живе више од десет векова, још је непознаница, чак и за научне раднике који се овом проблематиком баве. Обичан свет, а неретко и они који себе сматрају образованим, о Ромима углавном знају само оно што се о њима могло сазнати путем предрасуда.

Обичаји

Традиционални Роми веома цене проширену породицу. Невиност је кључна за неудату жену. И мушкарци и жене се често венчавају као веома млади: младе у просеку имају између 15 и 20 година.

Ромска свадба траје чак пет дана, а претходи јој просидба коју они зову “нишани”. Тада осим прстена младожењина породица будућој невести дарује хаљину, ципеле, доње рубље, огледало, сапун и крем за лице. Тога дана младини родитељи излажу будућим пријатељима шта ће својој мезимици оставити у мираз, а он се некада састојао од чаршава, судова, намештаја. Ромска свадба обично почиње средом. Тада се сестра или блиска пријатељица једног од младиних родитеља задужи да иде по кућама и позива госте на тзв. “малу” и “велику” или у хамам. Овом приликом позивају се готово сви пријатељи и познаници, док се на свадбену вечеру зову само најближи. Тог дана прави се и “печа”, украс који се невести везује око главе на дан венчања, а који се састоји од златних или сребрних нити које прекривају чело. Предвече, девојке почињу да праве и венац којим ће окитити младину и младожењину капију и тако навестити свима радосну вест, а венци се праве од свежег цвећа. Следећег дана, у четвртак, млада проводи време искључиво у женском друштву. Осим мајке и свекрве, у кућу јој долазе најбоље пријатељице и читав дан се веселе, певају, играју уз ромску музику, а нешто касније млади се коса боји каном. Те вечери, свекрва доноси будућој снахи све ствари које су јој потребне за велики дан. Некада, петком је ово женско друштво одлазило у хамам, а купање им је плаћала мајка будућег младожење. Одатле су излазиле обучене у чисте свилене кошуље и јелек, а потом се сладиле баклавама које је младожењина мајка припремила. По изласку из хамама, чекало их је мушко друштво са музиком и одатле се упућују кући, где невеста по уласку својој свекрви љуби ногу. У суботу је млада одевена у шалваре, свилену кошуљу и јелек, а на глави носи већ поменути печу. До касно увече играју се традиционалне ромске игре, кола и влада опште весеље. Код младожење такође. У његовом дворишту свира се “Свекрвино коло” које могу да играју само жене. Наравно, коловођа је младожењина мајка која музику чашћава новцем.

За разлику од суботе, млада је у недељу обучена у венчаницу беле боје која симболизује невиност и не излази из куће док по њу не дођу сватови. Сватови се окупљају код младожење рано ујутру. Младу из куће изводи рођени брат или неко од најближих рођака. Овде нема класичне продаје младе, какву ми практикујемо, већ младожења својевољно даје новац ономе ко изводи његову изабраницу. Одатле се креће ка општини и свадба може да почне.

Ромска музика

Поред сопствене ромске музике, Роми су имали и још увек имају велики утицај у еволуцији фламенко музике и плеса. Роми, осим фламенко музике чији су корени у Шпанији, носиоци су и многих праваца у музици познати су као Чалгије у Турској, Бугарској и Македонији, Трубасти у Србији и Тамбураши у Војводини и Мађарској. Музика код Рома је разноврсна и веома компликована, како по свом пореклу, тако и по својим функцијама у друштву балканских народа уопште, а посебно у ромским етничким скупинама. Најстарији помен о музици код Рома у југословенским земљама потиче из половине XV века. Музика код Рома у Србији јавља се пре свега као занатски производ. Стога су своју музику подешавали према потребама и укусу околине, што доказује чињенице да Роми свирају мелодије, пре свега оне земље у којој живе.

У Србији постоје четири главне групе музичке културе:

1. Источњачка (из Турске)
2. Средњеевропска (из Мађарске)
3. Старобалканска (из Румуније, Грчке, Албаније)
4. Ромска (изворна)

Према једној легенди музика код Рома постала је овако:

“Једном створи Бог на леђима Светог Петра ђемане. Незнајући да има ђемане на леђима, Свети Петар уђе у једну кафану у коју је било много веселих људи, који када видеше Светог Петра са ђеманетом на леђима повикаше:

“Свирај, Свирај!”

Од њихове галаме и вике Свети Петар се уплаши и поче да бежи.

На вратима му паде ђемане с леђа, он га узе и отиде право Богу, па га упита:

Шта је ово, Боже?

Па то сам ти ставио ђемане, да свираш људима када су весели, да се забаве, да се неби потукли -одговори му Бог.

Па када је тако, онда нека буде више свирача - рече Свети Петар.

Па ко ће да свира? – упита Бог.

Нека буду Роми свирачи -одговори Свети Петар-

Нека забављају људе да се у пићу и весељу не покрве.

Нека буде тако - одговори Бог. Па тако и остаде.”

7. ОПШТИ ПОДАЦИ О РОМСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ У СРБИЈИ

Социјално укључивање Рома и Ромкиња кључно је са становишта поштовања основних људских права великог броја грађана и грађанки, али би допринело и укупном економском развоју, јер ромска заједница представља растући део ученичке и радно способне популације (просечна старост Рома и Ромкиња износи 25 година, док је просек на нивоу ЕУ 40 година).

Побошљање положаја Рома и Ромкиња део је европске политичке агенде. Оквир ЕУ за националне стратегије за интеграцију Рома и Ромкиња до 2020. године

представља документ којим се позивају чланице ЕУ и земље кандидати да појачају напоре ка обезбеђивању једнаког приступа основним правима и потпуне укључености Рома и Ромкиња у друштво. Такође, усвајањем Декларације партнера Западног Балкана о интеграцији Рома у оквиру процеса проширења Европске уније на Шестом самиту земаља Западног Балкана у оквиру Берлинског процеса у пољском граду Познању 2019. године, државе су се обавезале да ће уложити напоре како би се повећала стопа запослености, легализовала неформална насеља и побољшали услови становања, повећала стопа уписа и завршетка основног и средњег образовања, осигурао потпуни обухват здравственим осигурањем, упис у матичне књиге и наставила борба против дискриминације Рома и Ромкиња.

Осим докумената којима се дефинишу приоритети и прати имплементација активности на регионалном нивоу, за ефикасно унапређивање положаја Рома и Ромкиња од велике су важности националне стратегије којима се постављају циљеви и прати напредак у погледу побољшања положаја Рома и Ромкиња у појединачним државама, узимајући у обзир националне специфичности и приоритете. Адекватна имплементација стратегија, како држава чланица ЕУ тако и земаља Западног Балкана, наилази на бројне изазове са којима се свака држава сусреће.

Када је реч о Републици Србији, према подацима пописа становништва из 2011. године, у Србији живи 147.604 лица ромске националне припадности, што чини удео од 2,05% у укупном становништву. Међутим, с обзиром на чињеницу да према Уставу Републике Србије грађани и грађанке нису дужни да се изјасне о својој националној припадности, претпоставља се да је број Рома и Ромкиња заправо знатно већи од онога што званична статистика показује, на шта указују и процене различитих организација.

Социјално укључивање Рома и Ромкиња препознато је као један од приоритета Владе Републике Србије у кључним стратешким документима у процесу европских интеграција, пре свега у Акционом плану за Поглавље 23 (Правосуђе и основна права). Влада Републике Србије усвојила је и Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године.

У Извештају о спровођењу Акционог плана за примену Стратегије за период од 2017. до 2018. године наводи се да је у Србији значајно спровођење пројеката у области унапређења услова становања у ромским насељима, који се имплементирају уз подршку средстава из ИПА 2013, ИПА 2014 и ИПА 2016 програма, оснивање мобилних тимова у 50 јединица локалне самоуправе у Србији, повећање броја ангажованих здравствених медијаторки, ширење мреже педагошких асистената/киња у предшколским установама и основним школама, додела стипендија ученицима/цама који похађају средње школе и студентима/кињама ромске националности, учешће Рома и Ромкиња у активним мерама запошљавања.

Ипак, Извештај Европске комисије о напретку Србије за 2019. годину указује на чињеницу да само 9% ромске деце иде у вртиће, 84% деце уписује основну школу, а завршава је само 67%, у поређењу са 96% неромске популације. Стопа незапослености Рома и Ромкиња је изразито висока у односу на стопу у општој популацији (16%) и износи 36% (45% за Ромкиње). Велики број ромских

домаћинстава још увек нема приступ електричној енергији (32% подстандардних ромских насеља није прикључено на мрежу електричне енергије) и води за пиће (у 38% подстандардних ромских насеља стамбени објекти нису прикључени на водоводну мрежу). Све препоручене вакцине примило је само 12,7% ромске деце, у поређењу са 70,5% неромске деце у земљи.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Републике Србије организује едукације, трибине које за циљ имају унапређење квалитета живота осетљивих друштвених група. На сајту <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs> је објављен текст следеће садржине: „Семинар о социјалном укључивању Рома и Ромкиња у Републици Србији, који Влада Републике Србије у партнерству са Европском комисијом организује од 2011. године, представља прилику да се у форми оперативних закључака договоре приоритети за наредне две године у области социјалног укључивања ромске заједнице. На петом Семинару који је одржан 23. октобра 2019. године у Београду, учествовали су представници и представнице Владе Републике Србије, Националног савета ромске националне мањине, организација цивилног друштва, донатора и међународних организација. На Семинару је истакнут значај рада локалних механизма за социјално укључивање Рома и Ромкиња и потреба за институционализацијом координатора/ки за ромска питања, педагошких асистената/киња и здравствених медијаторки. Приоритет у наредном периоду биће и већи обухват ромске деце предшколским образовањем (само 6% деце узраста од 3 до 4 године из ромских насеља похађа програме предшколског образовања), повећање броја Рома и Ромкиња са завршеном средњом школом (22% адолесцената из ромских насеља похађа средњу школу, а 17% је успешно заврши), запошљавање припадника и припадница ромске заједнице (три четвртине Рома и Ромкиња је без икаквог радног искуства), одрживост програма у области становања (у Србији је регистровано 583 ромских насеља) и унапређење здравствене заштите Рома и Ромкиња.

Као што је на Семинару истакнуто, социјално укључивање Рома и Ромкиња је процес који захтева спремност на дијалог, стратешко креирање политика, одговорно буџетирање и координацију свих релевантних институција на националном и локалном нивоу, уз активно учешће чланова и чланица ромске заједнице, како бисмо стекли бољи увид и адекватније одговорили на потребе једне од најрањивијих категорија становништва у Србији. То је могућност да Роми и Ромкиње, као грађани и грађанке Републике Србије, равноправно учествују у доношењу одлука које се тичу економског, друштвеног и културног живота, да доприносе развоју и добробити своје заједнице.“

Социјално укључивање Рома и Ромкиња препознато је као један од приоритета Владе Републике Србије у кључним стратешким документима у процесу европских интеграција, а пре свега у Акционом плану за Поглавље 23 (Правосуђе и основна права). Влада Републике Србије усвојила је и Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године.

У Извештају о спровођењу Акционог плана за примену Стратегије за период од 2017. до 2018. године наводи се да је за побољшање положаја Рома и Ромкиња у Србији значајно спровођење пројеката у области унапређења услова становања у ромским насељима, који се спроводе уз подршку средстава из IPA 2013, IPA 2014 и IPA 2016 програма. Такође, препознаје се важност формирања мобилних тимова

у 50 јединица локалне самоуправе, повећање броја ангажованих здравствених медијаторки у здравственом систему, ширење мреже педагошких асистената/киња у предшколским установама и основним школама, додела стипендија ученицима/цама који похађају средње школе и студентима/кињама ромске националности, као и учешће Рома и Ромкиња у активним мерама запошљавања.

Семинар о социјалном укључивању Рома и Ромкиња у Републици Србији, који Влада Републике Србије у партнерству са Европском комисијом организује од 2011. године, значајна је прилика да се у форми оперативних закључака договоре приоритети за наредне две године у области социјалног укључивања ромске заједнице. На петом Семинару који је одржан у октобру 2019. године у Београду, истакнути су следећи приоритети: већи обухват ромске деце предшколским образовањем (само 6% деце узраста од 3 до 4 године из ромских насеља похађа програме предшколског образовања), повећање броја Рома и Ромкиња са завршеном средњом школом (22% адолесцената из ромских насеља похађа средњу школу, а 17% је успешно заврши), запошљавање припадника и припадница ромске заједнице (три четвртине Рома и Ромкиња је без икаквог радног искуства), одрживост програма у области становања (у Србији је регистровано 583 ромских насеља) и унапређење здравствене заштите Рома и Ромкиња.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије (SIPRU) учествује у раду Преговарачке групе за правосуђе и основна права (Поглавље 23) у оквиру које прати и извештава о реализованим активностима које се тичу унапређења положаја Рома и Ромкиња. Тим учествује у евалуацији, припреми, праћењу и спровођењу релевантних стратешких докумената као што су Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња за период 2016-2025. године, Акциони план за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији и Извештај о имплементацији оперативних закључака са семинара „Социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији”. *(Текст је изворно објављен као Уводник 59. Билтена о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва)*

Такође, SIPRU сарађује са свим релевантним министарствима, институцијама и организацијама цивилног друштва на унапређењу положаја Рома и Ромкиња, али ради и на јачању капацитета државних службеника и службеница, новинара и новинарки и осталих друштвених група како би могли да препознају проблем социјалног искључивања ромске заједнице и дају свој допринос успостављању равноправнијег друштва. Како би указао на важност социјалног укључивања Рома и Ромкиња и ојачао капацитете заједнице за бављење овим темама, SIPRU припрема различите публикације (анализе, приручнике, брошуре).

7.1 Образовање Рома

На основу Закона о основама система образовања и васпитања олакшане су процедуре за упис у основну школу с циљем повећања обухвата ромских ученика основним образовањем. Деца из осетљивих група могу да се упишу у школу и без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације. Тестирање детета спроводи се тек по упису у школу и могуће је и на ромском језику. Додатно, током

основног образовања доносе се мере подршке уколико је то потребно, кроз израду индивидуалног образовног плана, а укључују се и остале институције, нпр. Центар за социјални рад и здравствене установе.

Законом о изменама и допунама, Закона о основном образовању и васпитању предвиђено је да деца из осетљивих друштвених група могу да се упишу у школу без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације, а с достављеним доказом о здравственом прегледу детета. Ученик који је настањен на удаљености већој од четири километра од седишта школе има право на бесплатан превоз. Ученик има право на бесплатан превоз и у случају када похађа школу на територији друге јединице локалне самоуправе ако је та школа на удаљености већој од четири километра и најближа је месту пребивалишта ученика.

Законом о основама система васпитања и образовања предвиђају се бројне одредбе које су значајне за унапређење инклузивног образовања. За припаднике националне мањине образовно-васпитни рад може да се изводи и двојезично – на језику и писму националне мањине и на српском језику.

Лоша постигнућа у настави, језичке баријере, непохађање припремног предшколског програма, али свакако и предрасуде и дискриминација дуго су били узрок недозвољеног уписа ромске деце у такозване „специјалне школе“ и школе за образовање одраслих. Држава Србија се максимално ангажује на инклузији деце ромске националности у образовни систем и унапређењу положаја Рома усклађујући законску регулативу са међународним актима, као и олакшавајући процедуре за похађање образовних установа, омогућавајући извођење наставе на ромском језику и обезбеђујући фондове за стипендирање ученика који наставу похађају на ромском језику.

Извор: Доступност услуга и мера подршке за децу ромске националности на локалном нивоу, Влада Републике Србије, Тим за социјално укључивање и смањивање сиромаштва, 31 стр.; март 2020. година

Предшколско образовање

Област предшколског васпитања и образовања први пут је регулисана посебним Законом о предшколском васпитању и образовању и изменама и допунама овог закона 2017. године. Предшколским програмом дефинишу се, између осталог, облици сарадње с породицом, локалном заједницом и саветом родитеља формираним у јединици локалне самоуправе, као и начини развијања индивидуализованог приступа у остваривању васпитно-образовног рада и пружања додатне подршке деци и породицама, посебно деци и породицама из осетљивих група, „Службени гласник РС“, бр. 55/13, 101/17, 10/19 и 27/18 – др. закон. „Службени гласник РС“, број 101/17.

Доступност услуга и мера подршке за децу ромске националности на локалном нивоу друштвених група, уз уважавање развојних, образовних, здравствених и социокултурних потреба деце. С циљем унапређивања квалитета васпитнообразовног рада, ширења разноврсности понуде програма, облика рада и услуга и повећања обухвата деце, предшколска установа остварује и различите облике и програме у функцији остваривања неге, васпитања и образовања деце, одмора и рекреације, пружања подршке породици, неговања језика и културе националне мањине, посредовања појединих подручја културе, науке и уметности,

а према утврђеним потребама и интересовањима деце и породица и специфичностима локалне заједнице.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја, у сарадњи с релевантним партнерима, спроводи континуирану кампању за повећање уписа деце у припремни предшколски програм и први разред основне школе. Кампања подразумева штампање флајера и постера на ромском и српском језику, комуникацију с предшколским установама и другим установама укљученим у бригу о деци и породици на локалу, формирање локалних тимова, израду и реализацију планова акција, размену искустава између локалних заједница у којима је обухват потпун и оних у којима није. У свим овим активностима настоји се да се подстакну предшколске установе да у својим локалним заједницама промовишу значај раног укључивања у предшколско васпитање и образовање, посебно на узрасту од три године до пет и по година, и да повећавају број васпитних група у којима се реализују краћи квалитетни предшколски програми у складу с потребама породице, као и да проналазе начине да подрже редовност похађања. Министарство просвете, науке и технолошког развоја спроводи пројекат под називом „Инклузивно предшколско образовање и васпитање“ у складу с потписаним Споразумом о зајму између Републике Србије и Светске банке, чији је циљ унапређење доступности, квалитета и услова предшколског васпитања и образовања за сву децу узраста до шест и по година, нарочито за децу из друштвено осетљивих група. Једна од важних компоненти пројекта односи се на успостављање комуникације и унапређење сарадње с породицама из осетљивих друштвених група.

Извор: Доступност услуга и мера подршке за децу ромске националности на локалном нивоу, Влада Републике Србије, Тим за социјално укључивање и смањивање сиромаштва, 31 стр.; март 2020. година

Основно и средње образовање

Образовање поред тога што спада у основна људска права, образовање је и предуслов за остваривање многих других људских права- оно је неопходно како за излазак из сиромаштва, које је препознато као преовлађујући проблем ромске националне мањине, тако и за пуно друштвено укључивање Рома и Ромкиња. Истраживање вишеструких показатеља о положају жена и деце у Републици Србији, указују да је тек 80% деце из ромских насиља која су похађала први разред основне школе похађало и предшколски припремни програм (код опште популације обухват је 98%), а само 69% ромске деце кренуло је у први разред основне школе на време (код опште популације је 97%), 64% деце ромске националности заврши основну школу (код опште популације је 93%).

Свега 22% деце ромског порекла похађа средњу школу (код опште популације је 89%). Посебан проблем је то што девојчице напуштају школовање и заснивају породице између 15. и 19. године. Чак 43% девојчица ромске националности у овом узрасту прекида школовање ради удаје. Код девојчица исте доби у општој популацији овај проценат је 4%.

Педагошки асистенти као мера подршке за образовне институције препознати су као пример добре праксе. Педагошки асистент сарађује са свим актерима на локалном нивоу, ради са родитељима, прати ученике и њихова образовна

достигнућа. Правилником о педагошком и андрагошком асистенту прописују се ближи услови за рад, степен и врста образовања и програм обуке за педагошког асистента и андрагошког асистента.

Педагошки асистент пружа помоћ и додатну подршку групи деце и ученика у предшколској установи и основној и средњој школи у складу с њиховим потребама и помоћ запосленима ради унапређивања њиховог рада.

Андрагошки асистент пружа подршку одраслима за укључивање у систем образовања и помоћ запосленима у остваривању програма образовања. Педагошки асистент за децу и ученике ромске националности којима је потребна додатна подршка у образовању пружа помоћ и додатну подршку групи деце и ученика у установи и помоћ и подршку наставницима, васпитачима и стручним сарадницима, у наставним и ваннаставним активностима, с циљем унапређивања њиховог рада с децом и ученицима ромске националности којима је потребна додатна подршка у процесу образовања.

Педагошки асистент за децу и ученике ромске националности којима је потребна додатна подршка у образовању активно и континуирано сарађује са родитељима деце и ученика, односно другим законским заступницима, ради оснаживања породице и унапређивања социјалног и емоционалног статуса деце и ученика у установи. Правилник о педагошком и андрагошком асистенту, је објављен у Службеном гласнику број 87/19 од 12. децембра 2019. године, Овим правилником операционализована је улога педагошких асистената у раду с ученицима/децом и родитељима ромске националности, као и с наставницима, васпитачима и стручним сарадницима. Саставни део овог правилника јесте и Програм обуке који има за циљ оспособљавање педагошког асистента за унапређивање рада с групом деце и ученика ромске националности. Послове педагошког асистента за децу и ученике ромске националности којима је потребна додатна подршка у образовању може обављати лице које има стечено средње образовање у четворогодишњем трајању, зна ромски језик и има савладан програм обуке у складу с правилником.

Правилник о мерилима и поступку за упис ученика – припадника ромске националне мањине у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности донет је 2016, а од школске 2017/2018. упис ученика ромске националности под повољнијим условима прописан је Правилником о упису ученика у средњу школу. Њиме је дефинисано да основна школа, почев од седмог разреда, предузима мере којима информисае родитеље односно старатеље ученика ромске националне мањине о мерилима и поступку за упис ученика у средњу школу под повољнијим условима. Информисање родитеља односно старатеља о мерилима и поступку уписа ученика у средњу школу под повољнијим условима, у складу са овим правилником, остварује и Национални савет ромске националне мањине. Број бодова који ученици остваре на основу успеха из школе и завршног испита увећава се за 30% од броја бодова који им недостаје до 100 бодова. Ученицима који живе у породици која је корисник новчане социјалне помоћи, број бодова који су остварили на основу успеха из школе и завршног испита увећава се за 35% од броја бодова који им недостаје до 100 бодова. Ученици се расподељују у школе на основу опредељења и броја бодова заједно с осталим ученицима.

Извор: Доступност услуга и мера подршке за децу ромске националности на локалном нивоу, Влада Републике Србије, Тим за социјално укључивање и смањивање сиромаштва, 31 стр.; март 2020. година

Стипендирање ученика ромске националности

Систем стипендирања ромских ученика је унапређен и из године у годину повећава се број оних који похађају средње школе, а који се стипендирају из републичког буџета и уз помоћ средстава међународних организација и ЕУ фондова.

Током школске 2015/2016. и 2016/2017. кроз пројекат ИПА 2012 – Европска подршка за инклузију Рома (ТАРИ), додељено је 520 стипендија ромским ученицима од првог до четвртог разреда средњих школа који имају просечан школски успех од 2,5 до 3,5. Из буџета Републике Србије 2015/2016. додељено је 176 стипендија ромским ученицима који постижу одличан успех (од тога је 65% девојчица), а у 2016/2017. додељено је 139 ученичких стипендија ромским ученицима у средњој школи који постижу одличан успех (од тога је 60% девојчица).

Процес стипендирања је настављен кроз нови пројекат ИПА 2014, којим су обезбеђена средства за 300 ученика средњих школа из буџета Републике Србије. На основу Конкурса за доделу ученичких и студентских кредита и стипендија за школску 2017/2018, одобрене су 303 ученичке стипендије за ученике ромске националности, док је за школску 2018/2019. додељено 547 стипендија.

Кроз ИПА 2012 ТАРИ пројекат успостављена је менторска подршка, а 201 ментор који је сарађивао с ромским ученицима у 2015/2016. наставио је са радом и у школској 2016/2017. и редовно је пратио статус ученика по свим дефинисаним критеријумима. Ромски образовни фонд је даље подржао рад ментора у школској 2017/2018, а такође је предвиђена даља подршка рада ментора кроз ИПА 14 средства. Правилник о изменама и допунама Правилника о ученичким и студентским кредитима и стипендијама почетком децембра 2017. донет је Правилник о изменама и допунама Правилника о ученичким и студентским кредитима и стипендијама, који је утврдио блаже критеријуме за доделу стипендија и кредита припадницима осетљивих друштвених група.

Уџбеници на ромском језику

Као резултат пројекта “Увођење ромског језика са елементима националне културе у основне школе у Србији”, који је подржала Делегација ЕУ у Србији, Министарство просвете, науке и технолошког развоја одобрило је да се у Каталог уџбеника на језицима националних мањина за школску 2018/19. годину уврсте уџбеници за ромски језик са елементима националне културе.

Уџбенике који су написани током пројекта користиће деца од првог до четвртог разреда основне школе. То је први пут да се, не само у Србији, већ и у региону, објави уџбеник на ромском језику за основно образовање.

Увођење ромског језика у основне школе у Србији је од велике важности и за ромску заједницу, али и за процес европске интеграције Србије, део је

преговора о поглављу 23 а пројекат, који ЕУ подржава и финансира, је један од најзначајнијих међу пројектима за инклузију Рома који се спроводе у Србији.

Пројекат је трајао 20 месеци, завршен је у новембру 2017. године.

Циљ пројекта „Увођење ромског језика у основне школе у Србији“ је да побољша и развије образовне програме за децу и младе заинтересоване за наставу ромског језика. Поред тога, циљ је да се оснаже, едукују и омогући стицање сертификата за наставнике предмета Ромски језик са елементима националне културе, као и да се подржи њихово ангажовање у школама у којима постоје услови да се реализује настава овог предмета.

„Одлуком Научно-наставног већа Филолошког факултета Универзитета у Београду, 2015. основан је Лекторат за ромски језик, а у оквиру Центра за стручно усавршавање и евалуацију Факултет организује курсеве ромског језика, чиме се омогућава дипломираним наставницима да стекну потврде о знању ромског језика и укључе се у редовну наставу у основним школама у којима се предаје предмет Ромски језик са елементима националне културе.

Бележи се континуирани раст ученика који похађају изборни предмет Ромски језик са елементима националне културе а у школској 2018/2019. овај изборни предмет похађало је око 2.500 ученика у 75 основних школа. “

Извор: Доступно на: [хттп://социјалноукључивање.гов.рс/рс/извештај-о-имплементацији-оперативних-закључака-са-семинара-социјално-укључивање-рома-и-ромкиња-у-републици-србији-за-период-октобар-2017-октобар-2019-године](http://социјалноукључивање.гов.рс/рс/извештај-о-имплементацији-оперативних-закључака-са-семинара-социјално-укључивање-рома-и-ромкиња-у-републици-србији-за-период-октобар-2017-октобар-2019-године)

Истраживање је 2014. године спровео Републички завод за статистику, уз техничку и финансијску подршку UNICEF-а. Приликом идентификације кључних проблема у образовању Рома и Ромкиња као доминантан извор података коришћени су резултати Истраживања вишеструких показатеља жена и деце у Србији 2014. године и Истраживања вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014. године Републички завод за статистику и UNICEF, 2014 године (Multiple Indicator Cluster Survey/MICS) је такође у Републици Србији спроведено 2014. године, али и 2015. године.

Чињеница да се свака анализа образовања Рома и Ромкиња у Републици Србији суочава са недостатком системских података који би омогућили праћење остваривања права на образовање за децу из ромске заједнице указује сама по себи на то да решавање постојећих проблема у образовању Рома и Ромкиња је добило место на дневном реду текућих реформских процеса у области образовања у Републици Србији.

Васпитање и образовање ради адекватне припреме за основно образовање, редовно похађање и завршавање основног образовања, као и полазак у средње образовање, који представља и најкритичнију тачку јер на нивоу *средњошколског образовања долази до највећег осипања.*

У *Стратегији за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године*, (“Службени гласник РС”, бр. 26/2016), настр. 20. сенаводи да у општој популацији обухват обавезним основним образовањем је скоро потпун, док је у ромској заједници око 85%.

Услед различитих тешкоћа: одсуства спремности родитеља деце ромске националности, који су неретко и сами веома млади, да своју децу упишу у вртић односно школумте различитих тешкоћа са којима се суочавају током основног образовања (дискриминација, недостатак додатне подршке, сиромаштво) свега 64% ромске деце завршава основно образовање. То је свакако значајно више у односу на 2005. годину када је свега 28% деце завршавало основно образовање, али и даље значајно ниже у односу на стопу завршавања у општој популацији која износи 93%.

Разлози за рано напуштање школовања остају исти и са тим наводима сагласни су и представници школских управа, а то су тежак материјалан положај, одлазак у иностранство, немотивисаност, обављање сезонских послова, рано ступање у брак.

Чланом 136. Закона о основама система васпитања и образовања („Сл. гласник РС“, бр. 88/2017, 27/2018 – др. закони 10/2019 и 6/2020) *поред педагошких асистената*, који несумњиво имају значајан допринос унапређењу образовања ромске деце, имајући у виду подршку и помоћ коју пружају ученицима, али и наставницима, васпитачима и стручним сарадницима, треба указати и да је неопходна подршка у различитим видовима материјалне помоћи.

Пре свега, што се тиче основних школа значајно је обезбеђивање бесплатног obroка у школикоје се осим из буџета, обезбеђује и кроз донаторска финансирања уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Такође, веома значајна мера су и бесплатни уџбеници, с обзиром на то да су то значајна финансијска средстава за сиромашне ромске породице уколико би морали самостално да их обезбеде.

Стипендијекоје додељује Министарство просвете, науке и технолошког развоја, такође представљају добру меру додатне подршке.

Одустајање ромске деце из образовног система је деценијски проблем на којем је у протеклом периоду заиста много урађено, а у оквиру њега је посебно потребно обратити пажњу на проблем одустајања ромских девојчица и ученица. Похађање основне школе је донекле уједначено између дечака и девојчица, док се право осипање уочава по завршетку основног образовања и уписа у средње школе, када су девојчице у знатно лошијем положају од својих вршњака. Узроци одустајања девојчица од образовања су оптерећени традиционалним положајем жена у патријархалним породицама, где се често чује став да женском детету није потребна школа, јер ће се удати, рађати децу и водити (туђе) домаћинство (па се породици "не исплати" да је школује). Девојчица се од најранијег детињства уводи у кућне послове, помаже мајци, чува млађу браћу и сестре и старије и немоћне чланове домаћинства и ово јој по правилу одузима доста времена, па се школске обавезе запостављају; један од разлога напуштања образовања за Ромкињу је удаја, а потом и трудноћа; на то се наставља немогућност запошљавања или одржања запослења, брига о деци, а све то води економској зависности од мужа и других чланова породице. Тако жене из вишеструко маргинализованих група постају економски најслабији и друштвено најнемоћнији слој - тзв. феминизација сиромаштва.

7.3 Локална самоуправа

Стратегијом за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији истакнуто је да локалне самоуправе располажу механизмима на основу којих могу да управљају и спроводе инклузивне јавне политике.

„Стратешке мере усмерене су ка појединцу и његовом ужем и ширем окружењу, па овакав стратешки приступ омогућава праћење остваривања права Рома и Ромкиња и напредак у вези с применом инклузивних политика најпре у локалној заједници.“ Предуслов за унапређење положаја деце ромске националности на локалном нивоу јесте успостављање системских решења, мултисекторске сарадње као и ефикасно спровођење и праћење мера и услуга које су у надлежности градова и општина.

Креирање локалних стратешких докумената и операционализација циљева и мера за унапређење положаја Рома и Ромкиња на локалном нивоу од великог је значаја.

Преглед података о социјалном укључивању Рома и Ромкиња на нивоу градова и општина за 2018. показује да је Локални акциони план за социјално укључивање Рома и Ромкиња усвојен у 38 градова и општина од 89 ЈЛС колико је попунило упитник, док посебна финансијска средства за унапређивање положаја Рома и Ромкиња издваја 45 локалних самоуправа. С друге стране, процена институционалних капацитета јединица локалне самоуправе у области социјалне заштите и остваривања социјалне укључености рањивих група, спроведена на узорку од 31 ЈЛС 2019, показује да су само четири ЈЛС из узорка донеле програм унапређења социјалне заштите за 2018. годину.

Локална политика инклузије Рома и Ромкиња подразумева мултисекторски приступ и учешће више институција на локалном нивоу уз активно учешће и координацију локалних механизма за инклузију ромске заједнице.

У стратегији је препознато да је један од локалних механизма који највише доприноси примени стратешких мера на локалном нивоу у домену укључености ромске заједнице запошљавање локалних координатора за ромска питања у градовима и општинама.

Увођењем радног места координатор за ромска питања, локална самоуправа ствара могућност да буде у редовној и директној комуникацији с ромском заједницом и да ефикасније спроводи националне политике на локалном нивоу, уважавајући карактеристике локалног окружења.

„Улога координатора за ромска питања је да пружа техничку подршку локалној самоуправи у развоју и спровођењу постојећих и нових политика и програма инклузије Рома и Ромкиња у складу с националним и локалним стратешким оквиром; да прикупља и анализира податке о социоекономским потребама као основу за израду и праћење локалних стратешких докумената у вези с инклузијом Рома и Ромкиња; да комуницира и посредује између ромске заједнице и локалне администрације.“

Водич за координаторе за ромска питања и службенике у локалним самоуправама који прате инклузију Рома на локалном нивоу израђен је 2016. године и у њему је дефинисана улога координатора за ромска питања у локалној самоуправи, препоруке у вези с радноправним статусом, као и улога локалне самоуправе у остваривању људских и мањинских права. Међутим, подаци

из анализе Заштитника грађана показују да чак 51,98% испитаника није упознато с радом координатора за ромска питања, да 17,51% испитаника рад координатора оцењује најнижом оценом, а да само 19,21% испитаника рад координатора за ромска питања оцењује највишом оценом. Такође, важно је нагласити да од укупног броја ангажованих координатора за ромска питања у ЈЛС, на основу података за 2018, њих 24 ради на неодређено време, док 34 координатора имају систематизовано радно место.

Мобилни тимови за инклузију Рома јесу радна тела скупштине или већа града/општине формирана ради јачања сарадње између службеника у одговарајућим локалним институцијама.

Чланови мобилних тимова организују заједничке теренске посете ромским насељима и пружају заједничку и координисану подршку и помоћ појединцима и породицама.

Чланове мобилног тима чине: координатор за ромска питања ангажован у општинској / градској управи, педагошки асистент, здравствена медијаторка, представник Центра за социјални рад и представник филијале националне службе за запошљавање.

Формирањем мобилних тимова постиже се рационалније коришћење локалних институционалних ресурса, координисан приступ у пружању услуга, већа и бржа доступност услуга корисницима.

Мобилни тимови поступају на основу шестомесечних оперативних планова. Мобилни тимови за инклузију Рома и Ромкиња основани су у 50 градова и општина у Републици Србији уз подршку средстава ЕУ (ИПА12, ИПА13, ИПА16).

Мобилни тим обавља следеће послове: пружа заједничку и координисану подршку и помоћ појединцима и породицама; испитује потребе ромске заједнице у општини/граду, посебно у областима образовања, становања, запошљавања, здравствене и социјалне заштите; промовише и помаже укључивање Рома и Ромкиња у друштвени живот локалне заједнице; предлаже активности с циљем унапређивања положаја Рома и Ромкиња у општини/граду и другим надлежним органима и организацијама; промовише интеркултуралност и доприноси упознавању већинског становништва с ромском заједницом.

Извор: Преглед података градова и општина о мерама за социјално укључивање Рома и Ромкиња у 2018. години - доступно на www.инклузијарома.стат.гов.рс

У оквиру образовног система, ЈЛС у сарадњи са школама и другим институцијама, омогућавају подршку за децу која треба да допринесе остваривању бољих образовних исхода кроз мере подршке као што су: индивидуални образовни план, педагошки асистент, брже савлађивање језика наставе. Неке од мера које спроводе локалне самоуправе јесу: идентификација разлога за изостајање и план превенције опадања броја ромске деце у образовном систему и рад с родитељима; обавештавање родитеља, обраћање Центру за социјални рад, разговори с психолозима и педагозима, укључивање деце у активности и секције, радионице за родитеље о значају редовног похађања наставе; организовање обука за реаговање у случају осипања деце из школа; план превенције осипања и препознавање ризика, развијања стратегије за упис првака, успостављен механизам у школама: свакодневна сарадња с родитељима с циљем унапређивања родитељских компетенција и указивања на значај образовања.

Поред тога, на нивоу ЈЛС обезбеђена је подршка за ромске породице која ће учинити образовање доступним и која за циљ има повећање обухвата деце образовним системом.

Поред едукације и сензибилизације наставника и других стручњака и запослених у систему образовања, сензибилизације вршњака, из буџета локалних самоуправа финансира се набавка наставних средстава (учила, књига, школског прибора) продужени боравак за децу, превоз, исхрана у школи, обезбеђивање одеће и обуће.

Мере подршке из домена здравствене заштите

Савет за здравље формиран је у општини Врбас и као сарадници су укључени и представници удружења Рома. Услови за побољшање здравствене заштите Рома на локалном нивоу: формиран Савет за здравље ЈЛС и укључени Роми у Савет за здравље су заступљени у општини Врбас.

Мере подршке из домена социјалне заштите

Законом о социјалној заштити и Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите услуге социјалне заштите у заједници обухватају услуге процене и планирања, дневне услуге у заједници, услуге подршке за самостални живот, саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге, као и услуге смештаја.

Услуге су једним делом у надлежности републичког нивоа (услуге процене и планирања, резиденцијални и породични смештај, склоништа за трговину људима и заштићено становање за особе с инвалидитетом, осим у најразвијенијим (градовима и општинама), а делом у надлежности локалних самоуправа.

На права и услуге социјалне заштите потенцијалне кориснике упућују центри за социјални рад (ЦСР) који, према Породичном закону, имају и улогу органа старатељства. Уколико постоје потребе на локалном нивоу које установе социјалне заштите не могу да задовоље, ЈЛС може кроз јавне набавке да покрене поступак и склопи уговор о пружању услуге са лиценцираним ОЦД. Дефинисани минимални стандарди услуге неопходни су за избор пружаоца услуге.

Различите су подстицајне мере које се спроводе, као што су бесплатна ужина, превоз, поклон-пакети у виду обуће, одеће и хигијенских пакета.

Неке од мера које спроводи локална самоуправа су:

- план превенције осипања ромске деце из образовног система и рад са родитељима,
- обавештавање родитеља,
- обраћање Центру за социјални рад,
- разговори са психолозима и педагозима,
- идентификација разлога изостајања,
- укључивање деце у активности и секције, радионице за родитеље о значају редовног похађања наставе,
- организовање обука за реаговање у случају осипања деце из школа.
-

Локална самоуправа у сарадњи са локалним невладиним организацијама спроводе различите програме за обезбеђивање материјалне подршке за социјално угрожену ромску децу. Међутим, чињеница је да су у великом броју случајева у питању скромна средства, имајући у виду тежак материјални положај ромске деце.

Руководеће структуре општине Врбас су потпуно упознате са проблемима ромске популације на својој територији и свесни су важности решавања тих проблема за напредак заједнице у целини. Остваривање права на образовање, рад, одговарајуће становање и здравље Рома и Ромкиња кроз стање људских права и друштвене једнакости (недискриминације) у циљу спровођења политике инклузије Рома и Ромкиња најпре у локалној заједници, а потом и у широј заједници.

Извор: Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016 до 2025. године (6 стр.)

Општина Врбас има искуство у сарадњи са другим релевантним актерима који партиципирају у процесу инклузије Рома у локалну заједницу, међу којима је посебно важна сарадња са ромским невладиним организацијама (НВО) које раде на територији општине Врбас и подршка удружењима, као и сарадња са Регионалном канцеларијом Националног савета Ромске националне мањине у покрајини.

За остваривање суштинске равноправности Рома и Ромкиња, поред континуиране институционалне подршке њиховој инклузији и политичке воље, остварен је и одређени степен друштвене солидарности и то кроз унапређивање антидискриминаторне политике и осмишљавање политике интегративне мултикултуралности и интеркултуралног дијалога.

Извор: Закона о локалној самоуправи, „Службени гласник РС” бр. 129/07 и 83/14, члан 20, тачка 32).

7.4 Становање

Становање је за Роме свакако један од најважнијих чинилаца социјално-економске интеграције.

Оно је један од најочљивијих параметара квалитета живота породица и саставни део права на одговарајући стандард живљења.

Неспорно је да велики број Рома у Србији живи у веома лошим условима, због тога је важно да се подаци о условима у ромским насељима систематизовано прикупљају како би се планирале мере за побољшање.

Ромска насеља су просторне градске и ванградске (сеоске и приградске) целине претежно настањене припадницима ромске националне мањине, често виђена и као места просторне и друштвене сегрегације Рома и Ромкиња. Према проценама стручњака, око 70% Рома и Ромкиња у Републици Србији живи у ромским насељима од којих је 58 % нестало пре 1945. године, што укључује и 47% насеља насталих пре почетка XX века.

У Србији је 2015. године мапирано 583 „подстандардних“ ромска насеља, од којих је знатан део настао пре више од 45 година. У региону Војводине 65% насеља старије је од 45 година, у јужној и источној Србији 61%, у региону

Шумадије и западне Србије 53% док је у региону Београда овај проценат најнижи и износи 33%. 70% Рома и Ромкиња у Србији живи у ромским насељима, 73% Рома и Ромиња има мање од 10м по члану домаћинства у односу на 26% већинско становништво, 54% ромских домаћинстава у кући не поседује купатило, према нешто од 10% неромских домаћинстава. Наведени услови становања имају велики утицај на успешност наредне генерације на успех у школи и друштву.

7.5 Имунизација и здравствено осигурање

Спроводесе различите активности у циљу доступности информација у вези са имунизацијом и репродуктивним и сексуалним здрављем, заштитом од заразних болести. Охрабрују подаци прикупљени ромским насељима који указују да је 85% ромске деце вакцинисано.

7.6 Запошљавање

За ромску популацију од посебне важности су области рада и запошљавања, имајући у виду да се путем рада, с једне стране утиче на повећање економске самосталности и личног и породичног стандарда, а с друге, путем запошљавања, на посебан начин утиче на социјализацију Рома и Ромкиња и њихову социјалну партиципацију.

Један од услова за успешну интеграцију Рома јесте економско оснаживање и запошљавање, односно стварање бољих услова за повећање запошљивости Рома. Највећипроблеми са којима се Роми суочавају када је запослење у питању јесу *низак образовни статус* која за последицу има неконкурентност на тржишту рада. На ове аномалије, надовезује се *недостатак личних докумената* (правно – невидљива лица) као дискриминација са којом се суочава ромска популација приликом запошљавања. Због ниског образовног статуса Роми најчешће обављају *најтеже и најмање плаћене послове*. Иако у неким програмима које нуди Национална служба за запошљавање и друге институције које се баве интеграцијом ромске популације нуде одређене субвенције за запошљавање ромске популације, веома мали број Рома бива запослен.

Проблеми са којима се суочава ромска популација јесте слаба информисаност о програмима који су намењени слабо запошљеним категоријама становништва. Груписањем према занимањима која обављају може се сагледати и професионална структура Рома и Ромкиња.

Област у којој се Роми најчешће радно ангажују јесте сива економија. Већина је изван система запошљавања. Нису легално економски активни и махом се воде као незапослени. Ниска стопа економске активности, представља последицу друштвено-економске запостављености ове заједнице, економске културе, изразитих политичких баријера у запошљавању. Кад се налазе на тржишту радне снаге, раде најтеже и најопасније послове по најнижој цени. Сакупљачи секундарних сировина чине једну од најексплоатисанијих група радника, са најнижом ценом рада.

Табеларни приказ запошљавања Рома и Ромкиња у општини Врбас по полу, стручној спреми и годинама старости у мају месецу 2020. године:

На основу статистичких података о демографским обележјима становништва и посматрања економске структуре уочене су разлике између економске активности

Ciljna grupa: Romi	UKUPNO		15 - 19 godina		20 - 24 godine		25 - 29 godina		30 - 34 godine		35 - 39 godina	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
UKUPNO	69	40	2	1	7	4	15	8	11	6	12	9
I stepen stručne spreme	61	32	2	1	5	2	10	3	10	5	12	9
III stepen stručne spreme	1	1					1	1				
IV stepen stručne spreme	5	5			2	2	2	2	1	1		
VII-1 stepen stručne spreme	2	2					2	2				

Рома и Ромкиња и код укупне популације уочљив пад удела активног и пораст удела неактивног становништва, коефицијент економске зависности (однос броја активних, издржаваних и лица са личним приходима) показује да се у Републици Србији број издржаваних у међупописном периоду (2002-2011) смањило за око 15,0 %, као и да је број лица са личним приходом порастао за око 10,0%. Истовремено, број издржаваних Рома и Ромкиња порастао је за 69,1 %, док се број лица са личним приходом смањило за преко једне половине (51,0%).

Табела нам приказује да са годинама старости опада број запослених Рома и Ромкиња као и њихов ниво стручног звања. Па имамо да од укупно (69) евидентираних Рома и Ромкиња (40) су жене, а са највишим бројем првог степена стручне спреме (32) а са седмим степеном стручне спреме (2).

Најчешћа радна ангажовања Рома су чистачи, помоћни радници и сакупљачи секундарних сировина 59%, возачи и занатлије 10,8%, пољопривредници 9,9%,продавци 8,9%, грађевински радници 6,9%, ноћни чувари и конобари 2,6%, уметници 1,5 %.

АктивниРомикојиобављајузанимањапреманајзаступљенијимзанимањима



Промене у економским структурама ромског становништва у односу на укупно становништво нису се одвијале истим смером и интензитетом. Повећање удела неактивног, пре свега издржаваног становништва, представља негативну компоненту економског **просперитета** која утиче на одређивање социјалног положаја Рома и Ромкиња. У том смислу треба поменути да је 2011. године у Републици Србији на 100 активних било 147 неактивних становника, док је код Рома и Ромкиња на 100 активних било 257 16 неактивних (пре свега издржаваних) лица. Како се у активно становништво убрајају лица која обављају занимање и незапослена лица (лица која су некада радила и лица која активно траже посао) треба скренути пажњу на то да од укупно активних Рома и **Ромкиња**, њих 59 % чине незапослена лица, што је знатно изнад националног просека који износи 22,4%.

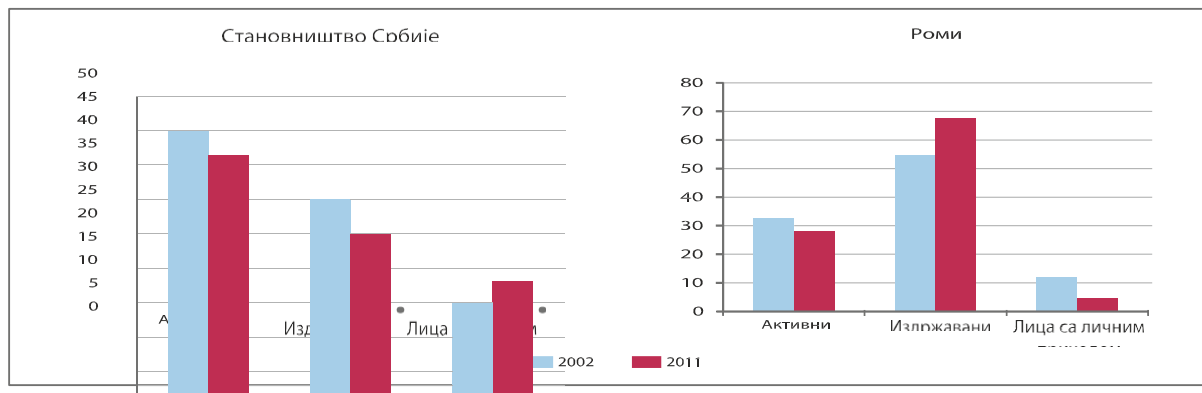
Укупно становништво и Роми у Републици Србији према економској активности, 2002--2011. године

	Становништво Србије				Роми			
	укупно	активни	неактивни	активни који обављају занимање	укупно	активни	неактивни	активни који обављају занимање
2002	7498001	3415546	4082455	2642987	108193	35468	72725	18708
%	100	45,6	54,4	77,4	100	32,8	67,2	52,7
2011	7186862	2971220	4215642	2304628	147604	41237	106367	16887
%	100	41,3	58,7	77,6	100	27,9	72,1	41,0

Како се у активно становништво убрајају лица која обављају занимање и лица која не обављају занимање (некада су радили, траже први посао), скренућемо само пажњу на то да од укупно активних Рома, 59 % не обављају занимање, што је знатно изнад националног просека (22,4%). Груписање према занимањима која обављају може сасгледати и професионална структура Рома. Професионална структура представља једно од основних економских обележја и значајна је како за економску, тако и за демографска истраживања. Наиме, занимање најчешће одређује висину зараде, а самим тим и економски и социјални статус, односно може бити један од значајних чинилаца

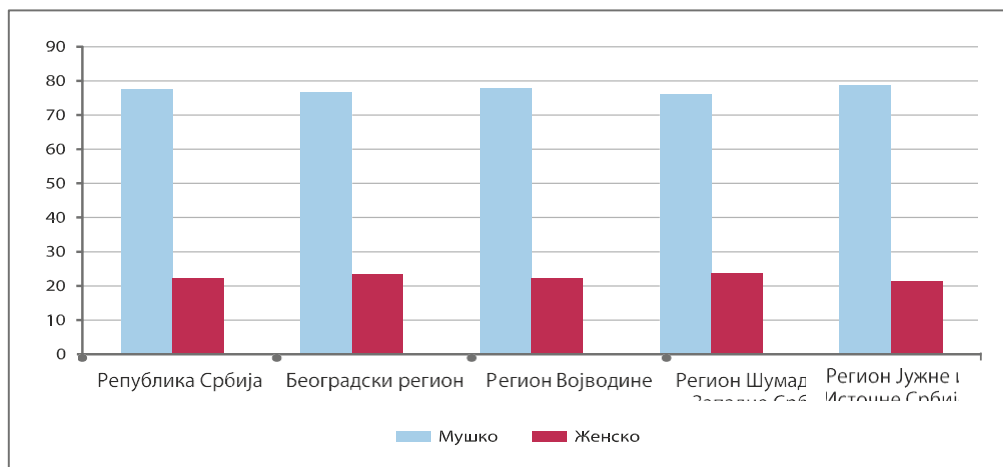
у промени модела репродуктивног понашања, морталитета итд.

Становништво Републике Србије и Рома према економској активности, 2002–2011. године (%)



Уочљива је полна диференцијација кода активних Рома који обављају занимање, јер мушкарци чине 77,5%, а жене 22,5%, што представља знатну разлику у односу на национално ниво, где мушкарци чине 57,9%, а жене 42,1% од укупно активних који обављају занимање. У том смислу, треба поменути да су раније ступање у брак, рађање и матерински статус, као и ни во образовања, значајнији као чиниоци женске активности, као и да специфичне особености положаја жена представљају један од важнијих узрока толики хразлика у нивоу економске активности Рома и Ромкиња и осталог женског становништва Србије.

Активни Рома који обављају занимање по полу, према регионима, 2011. године (%)



Најзад, према подацима о економској активности Рома и Ромкиња у Републици Србији, може се закључити да је у међупописном периоду значајно опао проценат запослених Рома и Ромкиња и то за 5,59%.

Реч је о статистички значајним разликама које указују на то да је у условима када је донета прва стратегија о унапређивању Рома и Ромкиња којом су, поред осталог биле предвиђене и мере активне политике запошљавања Рома и Ромкиња, њихов положај погоршај. О економској немоћи говоре и подаци који указују на то да више од $\frac{1}{4}$ (27,6%) од укупног броја Ромских домаћинстава своје приходе остварује преко социјалних примања.

Радно неангажовање једне заједнице има индиректну последицу на буџет државе. Не улазимо у разлогевише деценијске запостављености Ромске популације у области активног радног ангажовања.

Роми су можда највећа транс-национална мањина у Европи, која такође спада у једну од најсиромашнијих националних мањина у Европи, често искључивану са формалног тржишта рада.

- Највећем броју Рома радно способног узраста недостаје образовање неопходно за успешно укључење на тржиште рада.
- Због таквог стања, европске државе губе стотине милиона евра годишње путем губитака у продуктивности и фискалним доприносима.

Доња граница процене годишњих губитака у продуктивности у Србији креће се од 231 милион евра.

Доња граница годишњих фискалних губитака у Србији креће се од 58 милиона евра.

- Стављањем акцента на образовање Рома, битна је ставка у премошћавање овог проблема.
- Образованији Роми могу да очекују много више приходе. У поређењу са Ромима са завршеним основношколским образовањем, Роми који заврше средње школе у Србији могу да очекују већа примања и до 52%.

Истраживање вишеструких показатеља о положају жена и деце у Републици Србији“, које је 2014. године, уз техничку и финансијску подршку УНИЦЕФ-а, спровео Републички завод за статистику:

-процењена стопа смртности одојчади међу децом у ромским насељима износи 13 на хиљаду живорођене деце, што је дупло већа стопа од националног просека;

- 10% деце у ромским насељима је потхрањено, а 19% заостаје у расту, што је за око пет пута већа стопа у односу на децу из осталих етничких група;

- 13% ромске деце је примило све вакцине на време, односно до краја прве године, а код деце из опште популације тај обухват је 71%;

- према подацима УНИЦЕФ-а, од укупног броја корисника услуга центара за социјални рад 45.050 су припадници ромске националности, што је скоро трећина од укупног броја Рома и Ромкиња пописаних 2011. године. То значи да је у ромској популацији удео корисника услуга социјалне заштите скоро четири пута већи него у укупном становништву у Републици Србији.

- у старосној структури Рома и Ромкиња корисника система социјалне заштите, 47,2% су одрасле особе, 31,1% су старије особе и деца, а младих је 21,7%.

Деца узраста до 17 година чине 27,6% свих корисника центара за социјални рад, а заједно са младима (18–26 година), којих има 9,8%, представљају укупно

37,3% свих корисника центара за социјални рад, а тиме и другу по величини групу корисника центара.

7.7 Старост ромске популације

Роми су релативно млада популација. Званична статистика говори да деца узраста до шест година чине преко 15% укупне ромске популације, а да деце узраста од 7 до 14 година има преко 16%. Процењује се да би се број ромске деце у узрасту који одговара припремном периоду за школу (од три до шест година) и основној школи могао кретати приближно између 60.000 и 120.000

Просечна старост ромских жена и мушкараца је за 14, односно 12 година нижа од просечне старости жена и мушкараца опште популације. С обзиром на раширеност фактора који негативно утичу на стање здравља у ромској популацији као што су сиромаштво, лоши животни услови и друштвена искљученост постоји неопходност предузимања активности на повећању знања и информисања о правима на здравствену заштиту, здрављу и здравим стиливима живота у ромској популацији. У оквиру унапређења здравствене заштите ромске популације која је неодвојива од побољшања животног окружења у ромској заједници посебан значај има унапређење здравствене заштите деце и жена у репродуктивном периоду.

Пописом из 2011. године први пут су обухваћени и *бескућници*, а према добијеним налазима међу њима је 5.719 Рома и Ромкиња, што је једна трећина од свих пописаних бескућника. Поред тога, пажњу треба скренути и на чињеницу да су пописана 1.553 домаћинстава која живе у просторијама насељеним из нужде. Чланови тих домаћинстава у Попису 2011. године се третирају као секундарни бескућници. Незнатну већину бескућника чине мушкарци (51,1%), а најзаступљенију старосну категорију ових лица представљају деца узраста до 14 година.

7.8 Анализа кретања ромског становништва

Већина ромског становништва је задржала своје домове од када су се доселили. Мали број Рома се исељавао, а највећи број од тога одлазио је у иностранство, у Аустрију или Немачку, трагајући за бољим животом. Такође, велики број Рома и Ромкиња се након одређеног периода и враћа.

Период с краја XIX и почетка XX века био је у Србији по много чему, а нарочито по етничким променама, другачији од претходних. То је буран период сложених емиграционих и имиграционих процеса који је обухватио и ромско становништво. Безбројна локална сељакања и постепени прелазак на староседелачки начин живота учинила су да се они све чешће насељавају по селима, бавећи се пољопривредом, пре свега надничарењем, а мање производним и услужним делатностима. Тако је, на пример, 1890. године у Краљевини Србији регистровано 37.572 Рома, од којих је преко 80% живело у сеоским насељима, највише у подунавском (5.620), а најмање у ужичком округу (314). У Београду је те године пописано 399, а у Нишу 933 Рома.

У градским срединама, Роми су и даље везани за одређена занимања, док се, без разлике на тип насеља у коме живе, неретко етнички идентификују са суседним становништвом, а најчешће изјављују да им је српски матерњи језик.

Због настојања Рома да се у локалној средини идентификују са суседном етничком заједницом, сваки податак о њиховом броју, установљен пописима становништва, може се доводити у сумњу. Но, без обзира на то, чињеница је да су статистичке службе биле свесне значаја познавања етнокултурних и етноконфесионалних карактеристика свога становништва, и у границама својих статистичких могућности урадиле најбоље што су могле.

Територију Србије одликовали су у прошлости јаки процеси размештаја и преразмештаја становништва у којима су учествовали и Роми, а узроци тих процеса у дубокој су вези са историјским и политичким збивањима у датим историјским тренуцима. Без разлике да ли су покретања била принудна или добровољна, оставила су неизбрисив траг у обичајима, култури и религији, и посебно се одразила на територијални распоред ромске популације.

Просторни распоред Рома, као динамичан феномен, тешко је пратити због тога што Роми нигде нису територијално концентрисани у смислу да чине једну хомогену структуру на неком одређеном простору Србије. Као специфично мањинско становништво, расути су у великом броју насеља, најчешће живећи у посебним и изолованим деловима, али и дисперзивно измешани са већинским становништвом.

Стога разматрање просторног размештаја има за циљ само да укаже на неке односе регионалног распореда и распореда по типу насеља Србије.

Према резултатима последњег пописа становништва регистровано је 147.604 Рома, или 2,1% од укупног броја становника Србије, иако их је по појединим проценама и до три пута више.

У односу на резултате претходних пописа, Роми бележе позитиван популациони раст. Тај раст, међутим, није детерминисан само биолошком и миграционом компонентом, већ је под утицајем и недемографских фактора, односно променљивих етностатистичких исказа у различитим пописима становништва. Због тога бројно кретање и просторно-демографске промене, нарочито неравномеран и поларизован размештај испољен високом концентрацијом Рома у урбаним срединама, значајно одударају од динамике и просторне дистрибуције укупног становништва Србије и свих њених регионалних целина

Карактеристике синдрома "круга сиромаштва" и оптерећења екстремним материјалним и едукативним сиромаштвом, подразумевају да се ниједан од проблема Рома не може решавати засебно.

Инсистирање на приступу једностраног решавања појединачног проблема у заједници (нпр. становања или само образовања, итд.), је унапред је осуђено на недовољну ефикасност (конкретно, долазилази се у ситуацију да дете има обезбеђене бесплатне уџбенике и школски прибор, али не и обућу и одећу за школу, да се домаћи задаци раде у кућама без струје и извршене дератизације, итд.).

Суочени са егзистенцијалним проблемима, многи родитељи или деца бирају рад и какву-такву зараду уместо школе, коју перципирају као могући канал социјалне промоције, али и често као исувише дуг, неизvestан и скуп процес, који захтева много стрпљења, рада, али и подршке околине. Основа Стратегије за

побољшање положаја Рома је: неопходно паралелно уводити програме запошљавања, културне програме, трајне и додатне програме образовања и унапређења живота у ромским насељима, а да су пружање хуманитарне помоћи и евентуално побољшање услова живота, ма колико били драгоцени, ипак недовољни за постизање трајнијих и вреднијих резултата.

Налази многих истраживања показала су да петина ромске деце у Србији обавља послове који доносе зараду за домаћинство, и то често на пословима који су слабо плаћени и опасни по њихов развој и здравље. Ризик и тешкоће су, поред злоупотребе децјег рада, препознати и у скитњи, проституцији и просјачењу, који су као социјални и безбедносни проблеми, присутни и на улицама Врбаса, понекад, чини се, без адекватног решења или реакције свих нас, а у једној породици посебно и са наизглед израженим елементима експлоатације, манипулације, присиле или вербалне агресивности у односу на децу, али и грађане од којих се тражи новац.

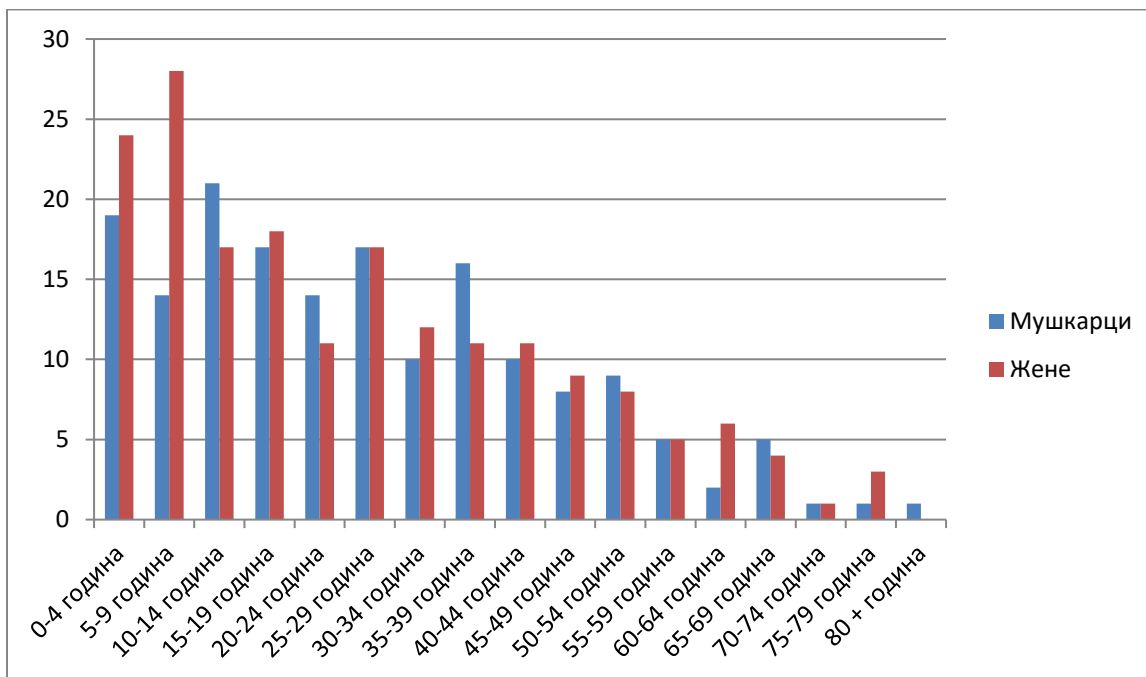
Највећи број Рома који би могао да се избори за бољи статус своје нације се није декларисао као ромске националности (тзв. културна мимикрија), а већи проценат популације припада оном делу који је исцрпљен борбом за преживљавање, ниског нивоа аспирација и незаинтересован за друге ствари осим за краткорочне циљеве у смислу побољшања економског статуса. Тако да су недостајали ромски лидери, који би својим примером били узор припадницима заједнице У Врбасу имамо пример пастора Еванђеоске цркве, Александра Суботина.

8. РОМСКА ЗАЈЕДНИЦА У ОПШТИНИ ВРБАС

Укупан број становника у општини Врбас према важећој **статистици** је мушкараца: 20432, жена: 21660. Број Рома према званичној статистици - мушкараца: 170, жена: 185.

Организација цивилног друштва:	Седиште удружења:
Удружење Рома	Змајево
Удружење Ромкиња	Куцура
Удружење Рома Врбас	Равно Село
Хуманитарна организација Табита	Куцура

Старосна структура грђана ромске националности је врло уочљива. Роми у својој популацији имају највише деце и омладине испод 30 година живота, док старије ромско становништво је у опадајућој линији, јер сами услови живота Ромима не омогућавају дужи животни век. Табела нам приказује оквирне податке по статистичким истраживањима:



Извор: „База података за праћење мера за инклузију Рома“, Републички завод за статистику, <http://www.inkluzijaroma.stat.gov.rs>

Ромска насеља

Покрајински омбудсман приступио је прикупљању података о ромским насељима у јединицама локалних самоуправа на територији АП Војводине, са циљем да и ова институција у оквирима својих надлежности да свој допринос свеобухватном и детаљном сагледавању стања у вези са остваривањем једног од основног људског права, права на једнак приступ становању, што подразумева стамбени смештај одговарајућег стандарда и за припаднике ромске заједнице.

Општепозната је чињеница да велики број Рома, било да станује у граду или на селу, живи у веома лошим стамбеним условима. Насеља у којима живе имају правно нерегулисан статус, недовољно су опремљена инфраструктуром, пренасељена су, веома је мали број стамбених јединица, окружење је сиромашно, а удаљеност од основних друштвених садржаја и сервиса велика. Поред тога, већина Рома не поседује одговарајућу документацију о власништву на својим домовима или земљишту, што додатно компликује проблеме становања Рома.

Један део њих живи у туђим објектима или на туђем земљишту, најчешће некадашњем "друштвеном".

Положај ромског насеља – резултати показују да је највећи број ромских насеља, у односу на насељено место, лоциран на широј територији насеља (47 насеља, односно 51.1%), нешто мањи број се налази на ужој територији насеља (34 насеља, односно 37%), док је најмањи број лоциран ван граница насеља (11 насеља, односно 12%).



Ромска насеља на територији општине Врбас

У публикацији „Ромска насеља у Војводини“ објављена 2011. године на сајту <https://www.ombudsmanapv.org> > део који се односи на истраживања се наводи да се делови ромског насеља опремају инфраструктуром као и други делови насеља (Врбас);

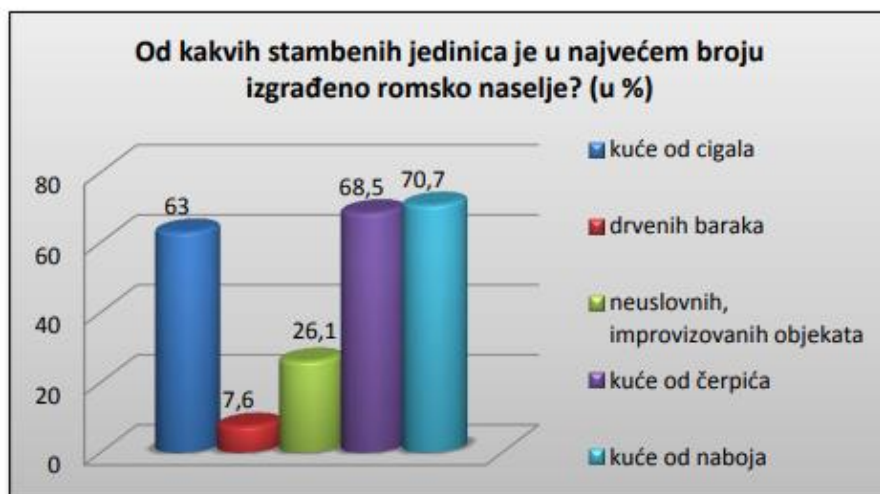
Инфраструктурална и комунална опремљеност, односно услове становања у овим насељима:

Типологија ромског насеља (4 типа) и могућност навођења посебног типа, уколико наведени типови не одговарају одређеном ромском насељу. Највећи број ромских насеља, њих 37, односно 41.1%, сврстан је у категорију слама - неквалитетног фонда. У условно квалитетно насеље сврстано је 21 насеље, односно 23.3%, у сиромашно насеље сврстано је 19 насеља, односно 21.1%, док је најмањи број насеља сврстан у квалитетно насеље, 13 насеља, односно 14.1%.

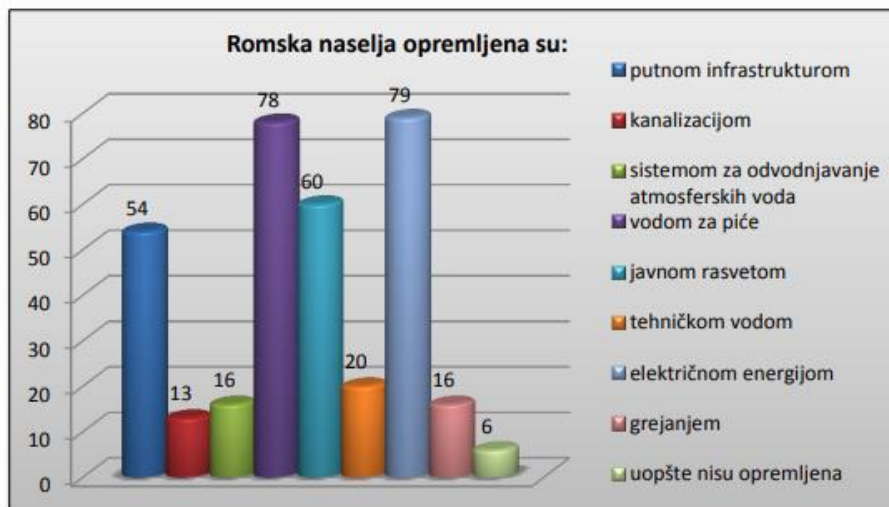


Ови графички подаци показују колико су ромска насеља инфраструктурно опремљена, какви су животни услови и шта је то што највише угрожава становање у овим насељима.

Подаци о стамбеним јединицама у насељу, односно о материјалу од којих су у највећем броју оне изграђене приказани су на графикону 4. Највећи број стамбених јединица изграђен је од цигала (63%), затим од набоја (70.7%), черпића (68.5%), импровизованих објеката (26.1%), док је најмањи број изграђен од дрвених барака (7.6%).



Када је реч о инфраструктурној опремљености ромског насеља добијени су подаци који су приказани графиконом:



Прикупљени подаци указују на то да у највећем броју насеља постоји спроведена електрична енергија, вода за пиће, јавна расвета и путна инфраструктура. Иако је, према прикупљеним подацима, релативно велик број насеља која су опремљена наведеним, право стање и квалитет потребно је утврдити на лицу места. Често је електрична енергија искључена због дугова, вода неисправна за пиће, а путна инфраструктура некавалитетна и дотрајала.

Стање у области комуналне опремљености, која се односи на постојање канти за смеће и крупан отпад, показује да у 33 ромска насеља, 37.5% постоје канте за смеће; у 16 насеља, односно 18.2% постоје контејнери за крупан отпад; у само 4 насеља, односно 4.5% постоје и канте и контејнери, док у чак 34 насеља, 38.6% не постоји ништа што је одговорима понуђено. У неким насељима, у којима не постоје ни канте ни контејнери, постоји организовано сакупљање смећа или се смеће износи запрежним колима (Врбас).





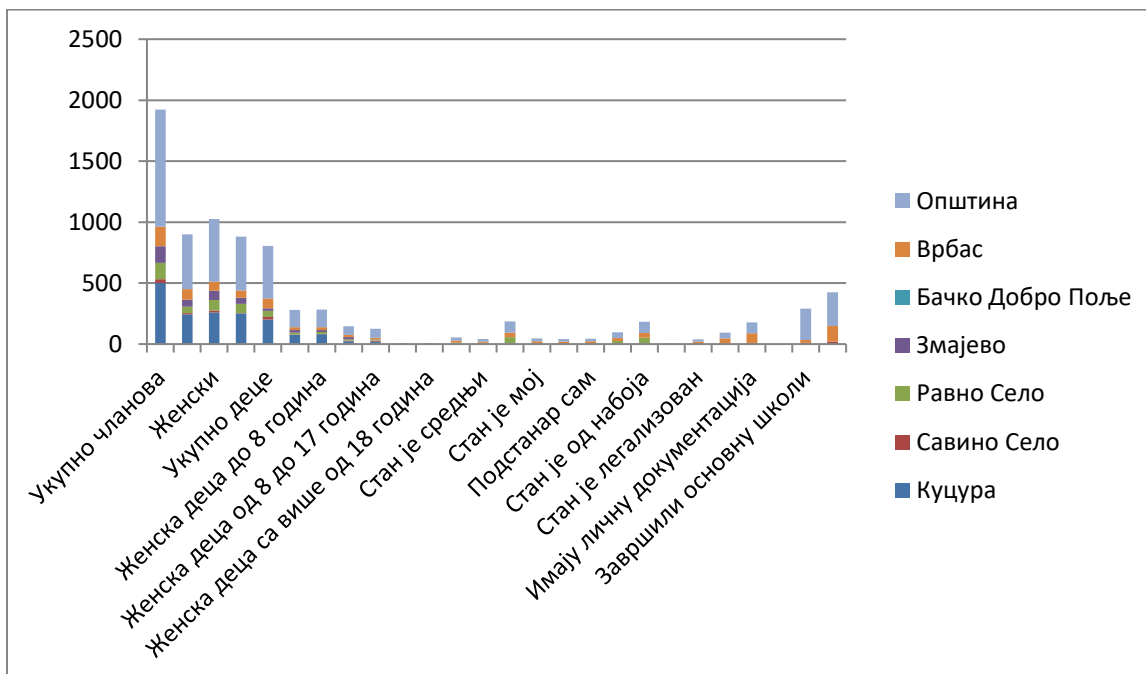
Према прикупљеним подацима 41 насеље, односно 45.1%, се налази на ризичним, лошим, нездравим или на други начин опасним теренима, док се 50 насеља, односно 54.9%, не налази на таквим теренима. Када је реч о оним насељима који се налазе на опасним теренима, наводе се следећи услови:

- близина бара (Врбас-Змајево-Јамурача)
- проблем подземних вода Врбас-Куцура;

Када је реч о доступности различитих сервиса становницима ромских насеља, а који су на располагању и становницима осталих делова насеља, подаци показују да је (према фреквентности) најдоступнија продавница прехранбених производа, школа, дом здравља, аутобуско стајалиште и обданиште.

ФОРМАЛНА НЕФОРМАЛНА НАСЕЉА У ЈЛС	И	ФОРМАЛНА НАСЕЉА (наведите сва насеља)		НЕФОРМАЛНА НАСЕЉА (назив насеља)(насеља која се налазе на јавном земљишту или на приватном поседу)	УКУПАН БРОЈ НАСЕЉА
		ЛЕГАЛНА	НЕЛЕГАЛНА (постоји право коришћења над замљиштем, али је потребно израдити планску документацију)		
РОМСКА НАСЕЉА (додати редове по потреби)			Змајево	део улице Петра Драпшина	Легалних:
			Савино Село - Косанчић		Нелегалних:5
			Равно Село	део улице Жарка Зрењанина, део улице Ружица и део улице Првوماјска	Нефомалних:5
			Куцура	део улице Партизанска и део Новог насеља	
			Врбас	део улице Сремска и део улице 8. Марта	

Према подацима Црвени крст општине Врбас евидентирана су Ромска насеља у општини Врбас као и услови становања у њима:



На основу доступних података у општини Врбас по броју чланова у ромским насељима има (962) од тога број породица је (441) са великом бројем деце има (431). Стамбени услови у којима живе ромске породице су најчешће куће од набоја у највећем броју (92) породице живе у оваквим стамбеним условима, а потом куће од тврдог материјала где (48) породице живе.

Подаци о социјалном укључивању Рома и Ромкиња на локалном нивоу током 2020. године:

- Број Рома и Ромкиња према званичној статистици и незваничној процени; родна структура на територији општине Врбас има укупно 118 породица, односно 468 припадника ромске националне заједнице, према социјалној карти Рома.
- Општина Врбас има израђену социјалну карту. Такође, у оквиру Стратешког плана развоја социјалне заштите за општину Врбас, Роми су издвојени као једна од пет циљних група.

Према подацима добијеним из Националне службе за запошљавање, филијала Врбас, узроци незапослености Рома на територији града Врбаса су: неповољна структура привреде и низак ниво међународне конкурентности, недовољан прилив директних инвестиција, које би утицале на број новоотворених радних места, ниско учешће радно способних припадника ромске националности на формалном тржишту рада, функционална неписменост, рано напуштање система формалног образовања и низак ниво стечених квалификација, постојање тзв. „сивог тржишта“ и укључивање Рома у неформални сектор, без могућности за остваривање подесног запослења, недовољно развијен систем каријерног вођења и саветовања, низак ново исказане спремности на сарадњу у процесу

тражења посла, сусрет са дискриминацијом и предрасудама у запошљавању ове категорије лица.

Наиме, лица из ове категорије незапослених се често карактеришу као особе мањих квалитета и способности за обављање послова (знања, вештине, флексибилности, мотивације...).

На евиденцији НСЗ, филијала Врбас, налази се 69 лица ромске националности. Највећи број Рома, који су на евиденцији НСЗ припадају категорији неквалификованих радника без занимања и стручне спреме.

Разлог њихове пријаве на евиденцију незапослених, углавном су права по основу незапослености (материјално обезбеђење, дечији додатак, здравствена заштита, и сл.) које остварују, а не активно тражење посла. Појединачни су случајеви да је лице, које је припадник ромске популације, поднело захтев за програм samozapošljavanja и добило средства за ту активну меру.

У посебан бирачки списак је до 29.05.2020.године уписано укупно 275 грађана ромске националности.

Школска спрема грађана ромске националности: *Извор: „База података за праћење мера за инклузију Рома“, Републички завод за статистику, <http://www.inkluzijaroma.stat.gov.rs>*

- Укупно: 355 (по попису из 2011.године)
- Деца млађа од 15 година: 123
- Без школске спреме: 51
- Непотпуна основна школа: 84
- Основно образовање: 68
- Средње образовање: 27
- Више/високо образовање: 1
- Непознато: 1

У школској 2016./2017.години је уписано 59 лица полазника, док број ученика ромске националне припадности која су похађала школску 2019/2020. год. на територији општине Врбас броји тачно 109 ученика док у школској 2020/2021. години има 86 ученика ромске националне припадности.

Број ученика ромске националне припадности која су похађала школску 2020/2021. год. на територији општине Врбас			2020/2021
Бр	ШКОЛА	Место становања	
1	ОШ „Братство-јединство“ Врбас	ВРБАС	18
2	ОШ „Светозар Милетић“ Врбас	ВРБАС	10
3	ОШ „П.П. Његош“	ВРБАС	0

	Врбас		
4	ОШ „20. Октобар“Врбас	ВРБАС	1
5	ОШ „Вук Караџић“ Б.Д. Поље	БАЧКО ДОБРО ПОЉЕ	0
6	ОШ „Ј.Ј. Змај“ Змајево	ЗМАЈЕВО	13
7	ОШ „Бранко Радичевић“Савино Село	САВИНО СЕЛО	12
8	ОШ „Бранко Радичевић“ Равно Село	РАВНО СЕЛО	5
9	ОШ „Братство-јединство“ Куцура	КУЦУРА	27
УКУПНО У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА		86	

Решењем број 128-022-659/2013-01 од 7.10.2013. године Основна школа „20.октобар“ у Врбасу је утврђено да испуњава услове у погледу простора, опреме, средстава и степена и врсте образовања наставника и андрагошких асистената за остваривање наставног плана и програма основног образовања одраслих. Према Закону о образовању одраслих (Службени гласник РС, број 55/2013,88/2017-др.закон,27/2018-др.закон 6/2020-др.закон) прописана верификација школа које су остале у систему образовања одраслих. Дакле,од 10.10.2013.године редовна делатност школе ОШ „20.октобар“ је и образовање одраслих.

Полазнициосновне школе „20.октобар“ (образовање одраслих) у Врбасу у предходне четири године:

	Укупан број	М	Ж	Роми
2020/2021	15	9	6	3
2019/2020.	15	9	6	3
2018/2019.	18	9	9	8
2017/2018.	21	9	12	5

Укупно особа ромске националности	Жене	Мушкарци
59	38	21

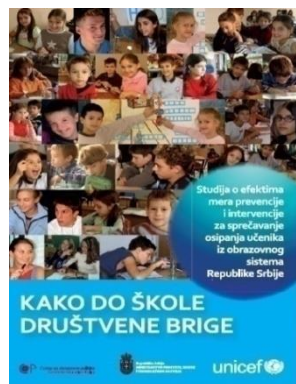
Пројекат „Спречавање осипања из образовног система (акценат на ученицима ромске националности“ су реализовале школе „Братсво јединство“Врбас и ССШ „4.јули“Врбас.

У Средњој стручној школи „4. јули“,координатор пројекта ЈеленаШабановић Недићнаводи следеће податке 2018/2019.године су ССШ „4.јули“ похађали 8

ромских стипендиста, 3 су завршила школовање, а 2019/2020. године је школу похађало 5 стипендиста.

Стипендисти-ученици имају свог ментора који их прати у учењу, владању, ваннаставним активностима, допунској или додатној настави и др. Критеријуми за избор ученика су: успех од 2.50 до 3.50, примерно владање и што мањи број оправданих и неоправданих изостанака.

Стипендије ученика ромске националности	Укупан број
2020/2021.	18
2019/2020.	8
2018/2019.	3
2017/2018.	5



У школи постоји већи број ученика ромске националности (око 30), међу њима су и ученици са интелектуалним сметњама и остали ученици виших разреда који нису прошли високе критеријуме за добијање стипендије. У оквиру Пројекта је планирана додатна едукација и образовање, као и преквалификација ученика који су завршили средњу школу."

9. ЛОКАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДРШКУ ИНКЛУЗИЈЕ РОМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ВРБАС

9.1 Инфо центар за Роме у Врбасу

У фебруару 2019. године општина Врбас и Центар за стратешке прогнозе из Београда потписали су Меморандум о сарадњи, којим су предвиђене заједничке активности на пољу унапређења квалитета живота различитих друштвених група и националних заједница.

Ово је заједнички пројекат намењен ромској популацији са Центром за стратешке прогнозе где је конкурисала и општина Врбас код Сталне конференције градова и општина. Процењено је да је пројекат Инфо-центра за Роме вредан 60.000 евра. Пројекат предвиђа да се обезбеди простор и опрема где би један запослени био на услузи Ромима, у погледу пружања информација о ономе што их интересује. Уједно Инфо-центар у Врбасу био би темељ за будуће пројекте. Процењује се, према социјалној мапи, да на подручју општине Врбас живи око 550 Рома.

Наводи из књиге „Роми у Србији“ (Београд, 2014. године) аутора проф. др Светлана Радовановић доц. др Александар Кнежевић да статистика посматра етничку припадност као личну опредељеност су објективан аргумент у утиску да не постоји једнакост између реалног броја Рома у Врбасу и броја који се изјаснио као Роми на попису 2011. године или током израде социјалне мапе 2017. године и

2020.године . Због тога, када износимо статистичке податке о Ромима, морамо имати на уму да је реч о информацијама о становништву које себе сматра Ромима и тако се изјашњава у датом моменту пописа становништва.

Реч је о национално, језички и верски декларисаним лицима, без упуштања у истраживање њиховог стварног етничког порекла. Подаци о етничкој припадности прикупљани су под условима субјективног осећаја националног, језичког и верског опредељења, загарантованих уставним начелима која јамче потпуну слободу националног изјашњавања свим грађанима Србије. Доминација „субјективног критеријума“ сигурно има значајног утицаја на изјашњавање Рома, о чему сведоче изразите неправилности у кретању њиховог броја током пописних периода.

9.2 Социјална давања

Према подацима Центра за социјални рад општине Врбас, услуге социјалне заштите је до 2020. године користило 35 породица грађана Врбас, од којих су се изјаснило да су припадници ромске националности.

Пошто корисници услуга нису у обавези да се изјасне по националној основи, сигурни смо да исказан број не показује реалну слику. Новчана социјална примања добија више породица од наведеног броја и ово је променљива категорија. Нема података колико је ромских породица реално и колико се досело.

Запажена је потреба предузимања низа активности у правцу оснаживања ромске популације да уз подршку локалне заједнице сами могу да решавају разне

То је процес који траје и који ће увек изнова добијати нове облике и садржаје кроз напоре, пре свега локалне заједнице, да се побољша живот Рома па тиме и читаве заједнице. Неке циљне активности су биле:

- социјално мапирање циљне групе у односу на коју се односи стратешки документ у сарадњи са Центром за стицање знања и вештина
- одређивање приоритетних праваца деловања у односу на циљну групу (поседовање личних исправа, здравствена и социјална заштита, економски статус, образовна структура)
- ажурирање базе података о броју Рома који имају пребивалиште на територији Општине Врбас, на основу података Републичког завода за статистику
- омогућен приступ остваривању људских права кроз информисање у циљу унапређења положаја Рома и Ромкиња у вези са образовањем, запошљавањем, здравственом и социјалном заштитом и становањем
- инклузија већег броја ромске деце и родитеља у развојне програме за помоћ у раном детињству
- обезбеђено делотворно спровођење постојећих прописа о упису деце у основну школу како би се осигурао правовремени полазак у редовно основно образовање и спречавање неоправданог уписа у специјално основно образовање или специјална одељења редовног основног образовања за ромску децу, а посебно за децу која живе у ромским насељима и условима сиромаштва.

- унапређен капацит редовних основних и средњих школа за успешну примену система ране идентификације ученика под ризиком од осипања, као и планирање и реализацију мера интервенције.
- подршка инклузији Рома кроз кроз: „Појекат полиција у сарадњи са локалном заједницом“

Са активностима у окриву овог пројекта почело се средином јула 2015. Године. Од тада до данас се спроводило низ активности и акција. Овде важи предрасуда да полиција долази само ради неких репресивним мера, па се желело да се на овај начин ромској популацији приближи и докаже да то није тако. Покушало се да се са њима успостави партнерски однос.

Полицијска станица Врбас организовала је акцију доделе новогодишњих пакетића за ромску децу из врбашког насеља Куцура, у оквиру пројекта Полиција у локалној заједници. На овај начин су се службеници ПС Врбас побринули да Деда Мраз дође и до овог насеља.

Заузврат, ромска деца из насеља Куцура су припаднике полиције дочекали песмом и топлим добродошлицом.

9.3 Подршка локалним организацијама цивилног друштва

Оснаживање удружења или организације цивилног сектора као носиоце промена у локалној заједници, окупљени и вођени младим и заинтересованим Ромима, кроз чињење доступним неопходне информације ширем становништву о активностима, мерама и програмима усмереним ка побољшању њиховог положаја, које често са неповерењем гледа на институције, а независно обилазе домаћинства и операционално дефинишу узроке проблема (и напретка) у појединим областима живота или раде на прикупљању неопходних системских података који недостају и отежавају и даље анализе и израде корисних планова и политика.

„Организације цивилног друштва имају значајну улогу за унапређење инклузије деце ромске националности на локалном нивоу и важно је да буду препознате као значајан партнер институцијама и доносиоцима одлука на локалном нивоу.

Истраживање које је 2019.године реализовао Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије показује да се највећи број ОЦД које су биле укључене у истраживање финансира кроз следеће изворе: уз подршку донаторских средстава 40 ОЦД (18,33%), из буџета локалне самоуправе финансира се 7 ОЦД (11,48%), а мали број организација финансира се уз подршку приватног сектора 4 ОЦД (6,56%) и из буџета Републике Србије 1 ОЦД (1,64%).

Иако мали број ОЦД добија подршку с националног нивоа, важно је истаћи неке од примера добре праксе сарадње институција система и ОЦД ради унапређења положаја ромске популације.

Доступност услуга и мера подршке за децу ромске националности на локалном нивоу:

У школској 2018/2019. години, МПНТР је реализовало јавни конкурс за учешће у коришћењу финансијских средстава намењеним за донације невладиним и другим непрофитним организацијама значајним за образовање.

Циљ конкурса био је унапређивање система образовања и васпитања кроз образовно-васпитне активности које пружају подршку ученицима основних и средњих школа. Од укупно 40 одобрених пројеката, одобрена су три пројекта која таргетирају ромску националну мањину.

Предложени програми реализовали су активности усмерене на унапређивање ромског језика с елементима националне културе у основним школама.

У оквиру програма „Превентивна здравствена заштита – унапређење доступности здравствене заштите за ромску популацију“, Министарство здравља је 2018, на основу јавног позива, определило и одобрило средстава у износу од 5.499.100,00 динара за 14 ОЦД која се баве решавањем здравствене политике ромске популације.

У оквиру конкурса за пројекте удружења која се баве унапређењем положаја и статуса Рома у Републици Србији, Канцеларија за људска и мањинска права је 2018.годинесредствима из буџета РС подржала укупно 37 организација цивилног друштва износом од 12.677.029,35 а 2019.годинеподржано је 30 ОЦД износом од око 16 милиона динара.

Као кључне изазове у раду највећи број ОЦД 56 (91,80%) наводи финансирање и одрживост резултата и активности. Такође, значајан број ОЦД као изазов у раду наводи недостатак сарадње с релевантним институцијама на локалном нивоу – 28 ОЦД (45,90%), а 10 ОЦД (16,39%) као изазов истиче недостатак сарадње с децом и родитељима.“

Извор: Извештај о реализацији Оперативних закључака за период од октобра2017. до октобра 2019. године – Семинар о социјалном укључивању Рома и Ромкиња у РС

Општина Врбас остварује добру сарадњу са организацијама цивилног друштва ромске националности. У обележавањима Међународног дана рома,Дана социјалне једнакости,организацији здравствено-промотивних активности,организацији културних активности су укључене: Хуманитарна организација „Табита“ из Куцуре,Удружење Ромкиња из Куцуре,Удружење Рома Врбас из Равног Села и Удружење Рома из Змајева.

9.4. Култура

Организација културних манифестација

- *Фестивал фолклорних традиција Војводине*

Фестивал фолклорних традиција Војводине је једна од најзначајнијих и најмасовнијих манифестација у Војводини. Основан је пре 40 година са идејом и

основним задатком да очува и афирмише етнолошке, етномузиколошке, сценске и ликовне традиције на простору Војводине. Фестивал ће се одржава крајем септембра месеца.

Основна карактеристика овог фестивала јесте његова етномузиколошка хетерогеност какву не познаје ни један културни простор у Европи. У склопу Фестивала фоклорних традиција Војводине 2018.годинеје приказана лепота култура и обичаји Ромске заједнице.Приказани су обичаји на свадби кроз организацију колективног венчања младих парова ромске националности и културно-уметнички програм који приказује свадбено весеље у трајању од два сата презентујете своје обичаје и музику коју практикујете на свадбама (здравице, обичаји, песме, коло, плес, националне игре, песме....)

Партнер Културном центру Врбаса као организатору манифестације пружа удружење грађана «Табита» који негују културу Рома.

- *Организације изложби*

Уприличено је неколико изложби на којима се представљају најзначајнији Роми који живе широм света 2016.године и остварују значајне успехе у разним областима односно изложба посвећена културном наслеђу, обичајима и традицији Рома, такође2018.године бројним штафелајима на тргу постављени су текстови и слике који су послужили као брз увод у историју Рома, њихову културу, језик, легенде, обичаје и друге карактеристике, а кроз игру и музику представили су се млади Роми, чланови ромског КУД-а.Трећа изложба била је уприличена 2020. године криз представљање познатих сликара, музичара, државника и политичара ромске националности.

Обележавањем 8. Априла, важног датума за Роме,указује се на то да Роми нису само сакупљачи секундарних сировина или већ какве сличне предрасуде постоје према њима већ да су то између осталог познати уметници, политичари и културни актери друштене заједнице.



9.5 Организација предавања,округлих столова,трибина

- *Обележавање 20. фебруара Светског дана социјалне правде и прилика*

Генерална скупштина Уједињених нација је 2007. године прогласила 20. фебруар за Међународни дан социјалне правде. Овај датум се обележава са циљем да подстакне напоре међународне заједнице да искорени сиромаштво, промовише пуну запосленост и достојанствен рад, родну равноправност и приступ социјалном благостању и правди за све. Борба за социјалну правду је у основи глобалне мисије Уједињених нација да промовишу развој и људско достојанство.

Светски дан социјалне једнакости има за циљ да укаже на чињеницу да се социјална правда заснива на принципима унапређења борбе против сиромаштва, промоцији права на рад, једнакости полова и остваривању једнаких шанси за све.

Инклузија Рома као тема на дан Светске социјалне једнакости (20. фебруар) локална заједница улаже велике напоре да побољша стање и услове живота Рома у свим сферама живота, кроз сарадњу са Покрајинским секретаријатом за привреду и Сектором за унапређење положаја Рома који учествују и помажу у свим активностима и спровођењу мера побољшања услова живота ове националне заједнице. Циљ је унапређења положаја Рома програмом који има три правца – образовање, запошљавање и стамбено збрињавање Стављањем акцента на образовање створа се интелектуална елита која ће преузети бригу о Ромима.

- *Организовање Округлог стола у просторијама општине Врбас у циљу обележава 8. априла 2016. године Међународни дан Рома*

Поводом Међународног дана (8. априла) Рома у згради општине Врбас организован је Округли сто који је имао за тему положај ове популације у нашој средини.

Учешће у раду узели су представници локалне самоуправе, Црвеног крста, Центра за социјални рад, основних школа и других институција. Разговори су се водилио тренутном положају Рома и могућностима за унапређивање њиховог социјалног статуса.

Александар Суботин истакао је да су Роми у овој средини задовољни оним што се урадило на побољшању њиховог положаја у последњих неколико година.



Обележавање 08. априла као међународног дана Рома има за циљ да укаже на чињеницу да се Роми и Ромкиње широм света налазе у знатно неповољнијем положају у односу на већинско становништво у готово свим областима друштвеног живота, као и да су изложени дискриминацији и дубоко укорењеној социјалној искључености.

На јарболу општине Врбас симболично је подигнута застава Рома. Самом чину подизања заставе присуствоваће председник општине, представници ромске заједнице, представници градског већа и медији.

- Трибина о сексуалном здрављу за ромске малолетнике

Проблем број један за децу из ромске популације је рано ступање у сексуалне односе и брак, показују најновија истраживања. Трибина о сексуалном здрављу у Куцури, за малолетнике из ромске заједнице, била је можда и прва прилика да отворено говоре о овој теми, али и да чују мишљење и савете стручњака.

Деца ромске националности, према незваничним истраживањима, у сексуалне односе ступају већ са 12 година, а прве трудноће забележене су код девојчица од 13 година. Док у општој популацији око два процената младих ступа у сексуалне односе пре 15. године, у ромској заједници је тај постотак око 15 посто, показују подаци Института за јавно здравље.

Рано ступање у брак, често пре 18. године, међу Ромима, повезано је са обичајима и културним нормама. Према традицији, девојчице, када добију прву менструацију, напуштају школу и удају се. Родитељи и данас прихватају овај обичај, јер мисле да образовање женског детета није битно, страхују и плаше се да ће их женско дете осрамотити ако не уђе невино у брак.

Поред традиције, важан разлог раног ступања у брак је покушај Ромкиња да обезбеде себи бољи живот. Они брак виде као шансу да побегну из сиромаштва, обавеза везаних за школу.

- Полицијски службеници Врбаса су спровели интерактивно предавање „Злоупотреба опојних дрога” 8.4.2019. Куцура и Равном Селу

Бесплатни здравствени прегледи организовани су у Равном Селу, док је трибина одржана у Куцури.

Представници Дома здравља и локалне самоуправе говорили су окупљенима, међу којима су доминирали млади, о физичком, репродуктивном и социјалном здрављу, а службеници Полицијске станице говорили су о злоупотреби наркотика и опасностима које прете корисницима психоактивних супстанци.

- ***Трибина "Изабери живот" које се бави проблемима раног ступања у сексуалне односе***

Рано ступање у сексуалне односе осим полно преносивих болести као последицу имају и непланиране трудноће, па се тако у Србији сваке године региструје око 3.000 абортуса код девојака од 15 до 19 година, а приближно исти број наставља трудноћу и рађа децу. Ипак, најмање се говори о емотивним последицама, а да је ово велики проблем закључио је и Александар Суботин из Куцуре већ више од деценију бори за бољу будућност ромске деце.

Мајке од 16 година имају већ двоје деце. Мајке не дозвољавају деци да се играју већ оне узимају лутке и играју се. Деца немају своје детињство, немају никакво детињство у којем могу да се играју. Треба радити на охрабривању тих младих мајки од 16, 17 година. Оне јесу урадиле праву ствар, али требало би да поделе ту своју животну причу са другим девојкама и да кажу: „Чекај, ја сам погрешила, али немој ти.“

Посебан проблем представљају дечији, уговорени бракови који су веома чести у ромској заједници. Истраживања Уницефа показују да су рани, уговорени бракови у ромској заједници у Србији у сталном порасту, па се тако близу 60 одсто девојчица уда пре 18 године, а готово свака шеста пре своје 15 године.

Основни чиниоци који условљавају утврђену разлику су традиционални социо-културни миље у коме живи ова национална заједница и специфичан положај Рома у друштву. Улагање у образовање, оснаживање Ромкиња и промоцију добробити планирања породице на индивидуалном нивоу намећу се као важни правци деловања у циљу побољшања сексуалног и репродуктивног здравља Рома уопште, а поготово оних који живе у ромским насељима.

- ***У организацији "Савета за здравље" је одржано предавање о ромској култури и раним браковима под називом „Рано је за туђину“.***

Предавањима је указано на значај овог обичаја у ромској култури, како је настао, зашто опстаје и које су потенцијалне позитивне, а које негативне психолошке, медицинске и друштвено-економске последице, са освртом и на правне аспекте приче, односно на то када и како малолетнички бракови могу бити легални, а када не.

Циљна група су особе ромске националности са фокусом на младе и њихове родитеље, а очекивани резултат програма је да се код циљне групе створи јаснија и потпунија слика о обичају малолетничких бракова, која ће им помоћи да објективније сагледају ситуацију и избегну негативне последице.

9.6 Социјална заштита

- *"Стратешког плана развоја социјалне заштите у општини Врбас за период 2018 – 2022. година" у 2018. години:*

"Стратешки план развоја социјалне заштите у општини Врбас за период 2018 – 2022. године" усвојен је на седници Скупштине општине Врбас, одржаној 28. и 29. децембра 2017. године. Стратешким планом је предвиђено да *Одбор за социјалну заштиту у општини Врбас* најмање једном годишње извештава Скупштину општине Врбас о имплементацији Стратешког плана и постигнутим резултатима, предлаже СО евентуалне измене у Стратешком плану и приоритетним пројектима, редовно консултује и информисе јавност о процесу имплементације Стратешког плана и обезбеђује транспарентност у раду и адекватну друштвену подршку.

Општина издваја средства за подстицање рада удружења и на тај начин пружа подршку удружењима која се баве ромским питањима, да афирмишу ромску националну заједницу и унапређују њен положај у друштву. Међународни дан Рома 8.април, се већ неколико година уназад обележава у општини Врбас, организовањем округлог стола у општини посвећен положају у друштву и проблемима са којима се сусреће ова национална заједница, и постављањем изложбе светски познатих Рома на тргу испред општине. Тог дана се слави ромска традиција, култура и обичаји али и промовишу њихове могућности и квалитети. На тај начин се континуирано промовишу људска права и права Рома.

Као једна од 22 националне заједнице које живе на територији општине Врбас, ове године је одржан 40.Фестивал фолклорних традиција - «Панонски вашар» на којем је отварање изложбе послужило као брз увод у историју Рома, њихову културу и културно наслеђе, језик, легенде, обичаје, традицију и друге карактеристике а игру и музику окупљенима су представили млади Роми из Ромског КУД-а. Као посебан програм приказана је ромска свадба као део промоције ромске националне заједнице.

- *Услуге социјалне заштите*

Услуге социјалне заштите најчешће користе припадници ромске заједнице према добијеним подацима из Центара за социјални рад општине Врбас, запослени су навели да Роми најчешће користе:

**услуге новчаних давања*, односно новчану социјалну помоћ и једнократну новчану помоћ.

** услугу народне кухиње.*

- *Како је обезбеђена информисаност Рома о могућностима коришћења права која проистичу из социјалне заштите?*

Запослени у Центру за социјални рад истичу да сматрају да су припадници ромске националне мањине информисани о својим правима, као и да углавном долазе у центар ради *прикупљања информација која права могу евентуално да остваре*.

Како је већ наведено, обиласци ромских насеља због ограничених капацитета нису чести, те директан рад у насељима углавном није начин на који центри за социјални рад информишу припаднике ромске заједнице.

Треба истаћи да Центар у оквиру активности мобилних тимова за инклузију Рома учествују у радионицама које се организују у насељима, а у вези остваривања права из области социјалне заштите

- *Активности Црвеног крста Врбаса подршке развоја деце и омладине и интеграције ромске заједнице:*

- Програм Промоција хуманих вредности, овај програм се реализује више од једне деценије са едукативним материјалом Црвеног крста Србије и препоруком Министарства за образовање, у току ове године је реализован у О.Ш. "Братство-јединство" и О.Ш. "20. октобар",
- Програм Превенција трговине људима – вршњачке едукације се реализују у вишим разредима основне школе, а обележавају се и Светски дан борбе против трговине људима (30. јул) и Европски дан борбе против трговине људима (18. октобар). у октобру ове године у оквиру обележавања одржана је представа са овом темом у О.Ш. "20. октобар", за ученике од првог до четвртог разреда,
- Учешће младих волонтера у обележавању **Дечје** недеље у Врбасу – презентација активности Црвеног крста (прва помоћ, програмске активности) за ученике основних школа у Врбасу, презентација активности на простору еколошког парка „Јегричка“ за ученике основних школа из Змајева и Равног Села и учешће на спортском дану у оквиру манифестације.

У врбаском Црвеном крсту већ 11 година се спроводи пројекат *"Помоћ ромској и другој маргинализованој деци у образовању"*. Истичемо да у овој хуманитарној организацији, резултати су веома добри, јер ова деца почињу да схватају значај образовања.

С обзиром на то да ромска, али и друга деца која живе у тешким материјалним условима често напуштају основну школу и другачијим путем настављају даље кроз живот, пројекат Црвеног крста *"Помоћ ромској и другој маргинализованој деци у образовању"* је веома значајан. Пројекат помаже да се деца задрже у школи и можда управо највећи успех остварујемо у томе, да су деца укључена у образовни систем, редовно одлазе у школу и по први пут после дужег времена, имамо и велики број средњошколаца. и

Паралелно са овим, Црвени крст спроводи и *пројекат "Помоћ младим људима са хендикепом"* који овој популацији помаже да се оспособе за будући посао. И овде, како кажу, бележе добре резултате, јер су ови млади људи временом стекли самопоуздање и постали мотивисанији за рад. Кроз тај пројекат реализујемо компјутерску радионицу, јер без информатичке писмености нема

данас рада, затим кулинарска радионица где они кроз различите рецепте самостално припремају храну, креативна радионица, користимо различите материјале. Поред ових радионица, врбаски Црвени крст редовно спроводи акције добровољног давања крви, поделу половне гардеробе социјално угроженом становништву, као и низ других хуманитарних и едукативних акција.

Црвени крст општине Врбассумирао је резултате Упитника као и активност у првој недељи јуна и била је подела пакета за ромске породице.

**Црвени крст је организовао инфосесију о инклузији*

Инфосесија о инклузији се традиционално организује већ неколико година у оквиру пројекта „Заједнички програм за инклузију ромске и маргинализоване деце у образовни систем“.

**Промоција активности Црвеног крста*

Организован је догађај под називом „Доброта говори само осмехом“, који се базира на омладинском активизму. Волонтери и ученици основних школа су презентовали прву помоћ и реалистички приказ повреда и обољења, а деца из ПУ „Бошко Буха“ су извела завршну радионицу пројекта „БИТИ ХУМАН ЈЕ ЛАКО КАД ЗНАШ КАКО“.

**Подела половне гардеробе у сарадњи ПУ „Бошко Буха“ и Црвеног крста Врбас*

У Црвеном крсту Врбас реализована је прва подела половне гардеробе изовогодишње хуманитарне акције предшколске установе “Бошко Буха” у оквиру “Дечје недеље” и то за кориснике са списка Центра за социјални рад. Ову хуманитарну акцију су организовали стручни радници у сарадњи са родитељима деце која похађају ову предшколску установу и традиционално је ангажован Црвени крст као партнер у овој акцији у делу поделе половне гардеробе за децу из угрожених породица

**Обележен Европски дан борбе против трговине људима*

Млади волонтери Црвеног крста обележили су овај дан програмом који је изведен у ОШ „20.Октобар“ Врбас.

**Тематске радионице по школама и стручна индивидуална подршка дискриминисаним младим особама тј. омогућити приступачнији контакт са стручњацима (психологом, инфектологом, социјалним радником, епидемиологом)*

Полазећи од основних принципа у реформи система социјалне заштите изражених у поштовању и недељивости људских права, доступности услуга које су у најбољем интересу корисника, ефикасна социјална заштита подразумева доношење протокола о сарадњи на локалном нивоу, за процену и задовољавање потреба посебно рањивих група посебно деце и младих.

- *Рад Александра Суботина испред Хуманитарне организације „Табита“из Куцуреима значајан утицај у интеграцији Рома у локалној заједници:*

Александар Суботину свом раду иницира да су Роми у локалној средини задовољни оним што се урадило на побољшању њиховог положаја у последњих неколико година. Ангажованим учешћем у изради социјалне мапе Рома у општини Врбас, те познавање потреба у области социјалне и здравене заштите, те у области образовања, али и других аспеката живота Рома, Суботин је иницијатор и реализатор бројних активности којима на најочигледнији начин доприноси бољем квалитету живота Рома, пре свега у куцури, али и на територији општине Врбас. У својим извештајима о раду ове хуманитарне организације, али и свом лично наводи различите активности које доприносе унапређивању и побољшању социо-економског положаја Рома и Ромкиња у општини Врбас:

- *Програм психо социјалне подршке Ромској децитраје од 2018. године.* Током 2020. године су обезбеђени рачунари и техничка и стручна подршка деци која су наставу похађала на даљину.
- У Врбасу се подржавају деца ромске националности омогућавајући им да бесплатно користе целодневни боравак, у основној школи „Братство јединство“.
- Организује се као континуирани вид помоћи у општини Врбас подела: огрева, једнократних новчаних помоћи, половне гардеробе и намештаја.
- Упућује се на брачно саветовалиште и Курс за брачне парове.
- У сарадњи са организацијом цивилног друштва „Каритас“ 2020. године је 60 деце је добило едукацију у виду луткарске представе под називом *Херману потрази за савршеном шкољком*. Тема је смањивање ризика од елементарних непогода.
- У више наврата су организоване здравствено-промотивне активности у циљу очувања здравља наших суграђана ромске националности. Организоване су трибине за стара лица под називом *„Деменција и мождани удар“*, доктор Драшковић, неуролог је држао предавања. Присутно је било око 60 старих особа махом ромске националности али и других националних мањина 2019. године. У више наврата су организовани Базари здравља на којима су грађани и ромске националности могли да ураде превентивне прегледе.
- Одржани су дани здраве исхране у Куцури, Врбасу, Змајеву и Равном селу за 200 деце где смо говорили на тему *УНОСИМО ЛИ ДОВОЉНО ВОЋА У СВОЈУ ИСХРАНУ*, где јетакође обезбеђено воће у виду јабука, мандарина, банана, ананаса, крушке. Овај програм здраве исхране трајао је током 201., 2018. И 2019. године једном месечно.
- Органозована је подела 200 торби са школским прибором.
- Током 2021. године континуирано траје прикупљање половне гардеробе и одеће, такође у нашој општини за 800 деце социјално угрожених група.
- КУЦУРА – Ученици Основне школе „Братство јединство“ у Куцури и деца из куцурског одељења „Грлица“ Предшколске установе „Бошко Буха“ годинама

уназад добијају божићне пакетиће од Хуманитарне организације „Хумедика“ из Немачке.

9.7. Здравствена заштита

Активности „Савета за здравље“ општине Врбас

- *Здравствено-промотивна активност 14. новембра - Светског дана борбе против дијабетеса*

Савет за здравље учествовао је у изради ‘Водича о особама са дијабетесом’ са саветима како да се сачувају лица и шта да чине уколико оболе од корона вируса. Флајерчију припремује материјално помогао Савет за здравље, подељен је у Апотекарској установи Врбас, Дому здравља ‘Вељко Влаховић’ Врбас, Општој болници Врбас, Црвеном крсту Врбаса и Удружењу ‘Плави Врбас’, како биљудикојинисутехнолошки писмени и немају приступ друштвеним мрежама, били упућени како да се сачувају и како да лакше пребродеевентуалну заразу.

Традиционално предавање и мерење нивоа шећера у крви за све заинтересоване грађане, овог пута је изостало због забране окупљања, али се информације у вези са контролама дијабетеса увек судоступне у просторијама Удружења ‘Плави Врбас’,

Особама са дијабетесом спадају у једну од најугроженијих група исходног томе, ‘Плави Врбас’ 14. новембра обележава активностима у сарадњи са Саветом за здравље општине Врбас.

- *Савет за здравље општине Врбас припремио је План јавног здравља за период од 2018. до 2025. године*

Циљеви Плана јавног здравља су смањење процента гојазности код деце и адолесцената, промоција кретања, унапређење здравља осетљивих група путем додатних мера, затим превенција ХИВ инфекције, промоција менталног здравља и други, а њихова реализација планирана је извођењем различитих активности финансираних из буџета општине Врбас, средствима Владе Републике Србије, фондова ЕУ и других извора.

- *Објављен "Здравствени билтен за општину Врбас за 2020. годину" 08.03.2021. године*

У циљу обавештавања јавности о реализованим активностима из области јавног здравља и указивања на важност јавног здравља у целини, Савет за здравље општине Врбас штампао је "Здравствени билтен за општину Врбас за 2020. годину".

Савета за здравље општине Врбас у 2020. години иницира и реализује здравствено-промотивне активности у сврху побољшања и очувања здравља становника Врбаса:

- праћење, процена и анализа здравственог стања и здравствене културе становништва – знања, ставова и понашања у вези са здрављем;

- процена присутних ризичних облика понашања у популацији и других фактора чији су ризици по здравље широко препознати, али и да пружи подршку организацијама цивилног друштва из области јавног здравља, сарадња са медијима у циљу информисања, саветовања и обуке становништва у вези са очувањем, унапређењем здравља, смањењем фактора ризика и афирмацијом здравих стилова живота као и оптималним здравственим понашањима, као и у вези са актуелним здравственим потребама и проблемима;
- израда здравствено промотивних публикација, те да у сарадњи са Заводом за јавно здравље Војводине координира здравствено-промотивне кампање на нивоу општине Врбас

- Организовање Базара здравља у Куцури

Општа болница Врбас и Дом здравља „Вељко Влаховић“Врбас, у сарадњи са општином Врбас, организовали су Базар здравља у Куцури и Равно Село у 2019. години.

Као и увек, сви посетиоци имали су прилику да на једном месту, бесплатно и без здравствених књижица и упута, измере крвни притисак, ниво шећера, триглицерида и холестерола у крви, затим да се посаветују са лекарима специјалистима, као и да измере телесну масу и телесну висину и израчунају боди мас индекс, добију физиотерапеутске услуге и ураде мониторинг срчаног ритма.

Организовано је неколико здравствено-промотивних активности у циљу превенције болести и очувања здравља друштвено осетљивих група.

Предавањима у Куцури обележен је Међународни дан Рома којима су, поред деце из Куцуре, присуствовали и малишани из Врбаса, Змајева, Савино Села и Равног Села.

Овим поводом, Куцуру су посетили, представници Општине Врбас и радници Дома здравља “Вељко Влаховић”Врбасупознали присутне са темом здравствене заштите младих.

АНАЛИЗА СТАЊА НАЦИОНАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ РОМА У ОПШТИНИ ВРБАС

УНУТРАШЊЕ	<u>Снаге</u> -Постојање "Стратешког плана развоја социјалне заштите у општини Врбас за период 2018 – 2022. година" у коме је заступљена као једна од циљних група Рома - Постојање и развијеност институција социјалне заштите - Стручни капацитети у социјалној , здравственој заштити, школству који реализују социјалну и образовну инклузију Рома као редовну делатност и пројектно - Добра сарадња са свим институцијама на локалном нивоу -Отвореност и разумевање локалне самоуправе за развој система социјалне инклузије Рома - Постојање социјалне карте Рома на локалном нивоу - Организоване здравствено-промотивне активности у циљу очувања здравља Рома - Организација културних догађаја са циљем очувања и промоције културе и језика Рома - мултикултуралност -образовна инклузија (наставак пројекта „Обухват у образовни систем“, „Друга шанса“) - Општина издваја средства за подстицање рада удружења и на тај начин пружа подршку удружењима која се баве ромским питањима, да афирмишу ромску националну заједницу и унапређују њен положај у друштву. - Континуирано промовисање људских права и права Рома-обележавање значајних датума Светски дан Рома, Дан социјалне једнакости, Светски дан социјалне правде, Светски дан здравља, Међународни дан људских права - Постојање удружења Рома у општини	<u>Слабости</u> - непостојање координатора за Роме -нелегализовани објекти у ромском насељу у Змајеву - Лоше стање комуналне инфраструктуре у ромским насељима - Тржиште незапослених у малом проценту одговара неквалификованим лицима - унутрашње миграције (непријављивање и често мењање адресе становања на територији локалне самоуправе и изван ње) - недовољно испитане потребе - недовољно разумевање - емпатија за туђе проблеме за социјалну проблематику Систем стипендирања ромских ученика је унапређен и из године у годину повећава се број оних који похађају средње школе
-----------	--	---

<u>Могућности</u> - Формирање мобилног тима за социјалну инклузију Рома одн. Реализацију активности предвиђених ЛАПом за Роме -Доступност разних фондова који опредељују средства за социјалну инклузију Рома - Донаторска средства, - Људска и мањинска права, интегрисани приступ, активно укључивање, антидискриминација и превенција насиља у породици	<u>Препреке</u> - Недовољна мотивисаност и заинтересованост Рома за социјалну инклузију (поседовање личне документације,ажурирање адресе становања,пријављивање на евиденцију Националне службе за запошљавање...) неуједначен друштвени систем вредности - није формиран друштвени амбијент - нестимулативна законска регулатива за потенцијалне донаторе
--	---

10. ЦИЉЕВИ И МЕРЕ

Циљеви ЛАП-
аседефинишунатемељусвихпретходниханализаипредстављајукључниелементаци
оногплана.

ОПШТИЦИЉ:

Унапређивање и побољшање социо-економског положаја Рома и Ромкиња у општини Врбас кроз квалитет живота у области здравствено- социјалне заштите и образовања уз стварање услова за њихову већу укљученост у друштвене токове заједнице

ПОСЕБАН ЦИЉ 1:

Социо - економско оснаживање Рома и Ромкиња укључивањем у активне мере политике локалне заједнице

ПОСЕБАН ЦИЉ 2:

Унапређивање приступа услугама социјалне заштите и доступност новчаних давања ради смањења сиромаштва и повећања социјалне укључености Рома и Ромкиња у локалној заједници.

ПОСЕБАН ЦИЉ 3:

Већа доступност примене здравствене заштите и унапређивање општег и репродуктивног здравља Рома и Ромкиња кроз здравствено васпитне едукације

ПОСЕБАН ЦИЉ 4:

Унапређивање услова становања Рома и Ромкиња (стамбено збрињавање и инфраструктура)

ПОСЕБАН ЦИЉ 5:

Потпун обухват ромске деце обавезним образовањем уз редовно похађање наставе, смањења осипања ученика кроз подстицај за наставак школовања и социјализација ромске деце у школама

ПОСЕБАН ЦИЉ 6:

Очување ромског језика, културе и традиције

АКЦИОНИ ПЛАН

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
Општи циљ	Унапређивање и побољшање социо-економског положаја Рома и Ромкиња у општини Врбас кроз квалитет живота у области здравствено- социјалне заштите и образовања уз стварање услова за њихову већу укљученост у друштвене токове заједнице				
Посебан циљ 1:	Социо - економско оснаживање Рома и Ромкиња укључивањем у активне мере политике локалне заједнице				
МЕРА 1.1.	Приступ основним правима и услугама социјалне заштите				
1.1.1	Ангажовање координатора за Роме	- ЦСР - Локална самоуправа		2022. на даље	
1.1.2	Пружање бесплатне правне помоћи	- Локална самоуправа		2022. на даље	
1.1.3	Анализа доступности услуга на локалном нивоу за припаднике ромске заједнице путем попуњавања упитника у сарадњи са организацијама цивилног друштва и координатором за Роме	- Удружења Рома - Координатор за роме		2022. на даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
1.1.4	Информисање Рома о процедури добијања личних докумената, здравствене легитимације	- Удружења Рома - Координатор за Роме - Фонд за здравствено осигурање - Полицијска станица Врбас		2022. на даље	
МЕРА 1.2.		Осигурање приступа социјалним правима			
1.2.1	Информисање у Центру за социјални рад о врстама социјалне помоћи на које остварују право као социјално угрожена лица	- ЦСР		2022. на даље	
1.2.2	Информисање у фонду за здравство о здравственом осигурању	- Фонд за здравствено осигурање		2022. на даље	
1.2.3	Саветодавно-терапијске услуге	Центар за социјални рад Образовне установе		2022. на даље	
МЕРА 1.3.		Реализација програма превенције			
1.3.1	Организација здравствено-промотивних активности	- Дом здравља „Вељко Влаховић“ Врбас		2022. на даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
		- Савет за здравље			
1.3.2	Прављење програма за побољшање хигијенских и санитарних услова у ромским становима и насељима	- ЦСР - Локална самоуправа		2022. на даље	
1.3.2	Прављење програма за побољшање хигијенских и санитарних услова у ромским становима и насељима	- ЦСР - Локална самоуправа		2022. на даље	
МЕРА 1.4.		Ангажовање ромских асистената			
1.4.1	Исказивање потреба за ангажовање ромских асистената од стране стручних сарадника у образовним установама на територији општине Врбас	- Образовне установе на територији општине Врбас		2022. и даље	
1.4.2	Организација обука за педагошког асистента који пружа подршку ученицима ромске националности, којима је потребна додатна подршка у образовању	Министарство, просвете, на уке и технолошког развоја <i>Правилник о педагошком и андрагошком асистенту</i> , објављен у Службеном гласнику број		2022. и даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
		87/19 од 12.децембра 2019. године,			
1.4.3	ангажовање ромских асистената у образовним установама на територији општине Врбас	- Локална самоуправа - Национална служба за запошљавање		2022. и даље	
1.4.4	Анализа праксе педагошких асистената	Образовне установе на територији општине Врбас		2022. и даље	
МЕРА 1.5.	Подршка и обука ромских заједница као и организација цивилног друштва који се баве интеграцијом Рома			2021. и даље	
1.5.1	Израда анкете упућене ка организацијама цивилног друштва са циљем да се упознамо са њиховим подручјем рада и шта сматрају приоритетним у оквиру социјалне инклузије Рома	- ЦСР - Локална самоуправа - Ромска удружења - Црвени крст Врбас	Организације цивилног друштва, посебно онима које су препознате од стране ромске популације	2022. и даље	
1.5.2	”Подршка инклузији Рома кроз запошљавање” реализоване обуке за незапослена лица, припаднике ромске	- Локална самоуправа Национална служба за запошљавање	Организације цивилног друштва, посебно онима које су препознате од стране ромске популације	2022. и даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	заједнице у области запошљавања, предузетништва, могућих извора финансирања за покретање сопственог посла, израде бизнис плана те могућности за регистрацију односно легализацију постојећих активности којима се већ баве.				
1.5.3	Јачање капацитета организација цивилног друштва (ОЦД) за активно учешће у креирању и имплементацији локалних политика за Роме и Ромкиње. Програм обуке је праћен менторском подршком и обухвата два модула: заступање интереса грађана у локалним самоуправама и активно учешће у грађанским иницијативама, те умрежавање и сарадња.	- ЦСР - Локална самоуправа	Организације цивилног друштва, посебно онима које су препознате од стране ромске популације	2022. и даље	
1.5.4	Економско	- ЦСР	Организације цивилног друштва,	2022. и даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	оснаживање,обуке жена ромске националности за бављење занатским делатностима	- Локална самоуправа	посебно онима које су препознате од стране ромске популације		
Посебан циљ 2.	Унапређивање приступа услугама социјалне заштите и доступност новчаних давања ради смањења сиромаштва и повећања социјалне укључености Рома и Ромкиња у локалној заједници.				
МЕРА 2.1	Пружање дневне услуге у заједници-свратиште за децу				
2.1.1	Одредити програмске активности које ће се реализовати, у складу са спецификацијом услуге и минималним стандардима који се односе на услугу коју ЦСР пружа,као и у складу са потребама корисничке групе којој се услуга пружа;	- Центар за социјални рад		У наредном петогодишњем периоду	
2.1.2	Дефинисање основних кадрова, у складу са спецификацијом услуге и минималним стандардима који се односе на услугу коју организација пружа.	- Центар за социјални рад		У наредном петогодишњем периоду	
2.1.3	Информисање шире и стручне јавности о услугама које се пружају	- Центар за социјални рад		У наредном петогодишњем периоду	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
2.1.4	Дефинисање развој услуге у односу на проширење броја корисника, увођење нових садржаја и слично;	- Центар за социјални рад		У наредном петогодишњем периоду	
2.1.5	Дефинисање инфраструктурних инвестиција	- Центар за социјални рад		У наредном петогодишњем периоду	
МЕРА 2.2	Повећање социјалне укључености Рома и Ромкиња у локалној заједници.				
2.2.1	Обезбеђивање лакше запошљивости упућивањем на Јавне позиве послодавцима за доделу субвенције за запошљавање незапослених лица из категорије теже запошљивих Националне службе за запошљавање	Национална служба за запошљавање (СТРАТЕГИЈА ЗАПОШЉАВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ЗА ПЕРИОД ОД 2021. ДО 2026. ГОДИНЕ Мера 2.7. Побољшање положаја незапослених Рома и Ромкиња на тржишту рада)	Организације цивилног друштва, посебно онима које су препознате од стране ромске популације	У наредном петогодишњем периоду	
2.2.2	Обезбеђивање лакше запошљивости укључивањем Рома и Ромкиња у мотивационо-активационе обуке како би се повећала њихова мотивисаност и компетенције за активно тражење посла, али и укључивање у друге мере активне политике запошљавања, посебно	Национална служба за запошљавање спроводи активности усмерене ка активацији и пријављивању Рома на евиденцију незапослених на који начин им се повећавају могућности за укључивање у мере активне политике запошљавања из запошљавања. СТРАТЕГИЈА ЗАПОШЉАВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ЗА ПЕРИОД ОД 2021. ДО 2026. У наредном петогодишњем периоду	Организације цивилног друштва, посебно онима које су препознате од стране ромске популације	У наредном петогодишњем периоду	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	мере додатног образовања и обука.	Мера 2.7. Побољшање положаја незапослених Рома и Ромкиња на тржишту рада)			
2.2.3	Активности ОШ „20.октобар“ на позивању Рома да стекну формално образовање укључивањем у програм за образовање одраслих „Друга шанса“	- ОШ „20.октобар“	Организације цивилног друштва, посебно онима које су препознате од стране ромске популације	У наредном петогодишњем периоду	
2.2.4	Промоција ромске деце, студената, (ново)запослених, стручњака и удружења који остварују запаженије резултате или се истичу у својим областима деловања)	- Образовне установе - Локална самоуправа - медији	Организације цивилног друштва, посебно онима које су препознате од стране ромске популације	У наредном петогодишњем периоду	
2.2.5	Роми као део заједнице, учествују у решавању проблема заједнице (баве се друштвено корисним радом, волонтирају на турнирима, помажу угроженима, скупљају помоћ за оболеле...)	- Црвени крст - Месне заједнице - Организације цивилног друштва, посебно онима које су препознате од стране ромске популације		У наредном петогодишњем периоду	
МЕРА 2.3	Реализација „Заједничког програма за инклузију ромске деце и деце из осетљивих група у образовање“ Црвеног крста Србије				
2.3.1	Организација радионица, обука, трибина са циљем подршке психо-социјалном развоју деце, развијању толеранције за	- Општинска организација Црвеног крста	Организације цивилног друштва, које су препознате од стране ромске популације	У наредном петогодишњем периоду	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	боље прихватање ромске популације и деце и младих особа са сметњама у развоју кроз промовисање хуманих вредности.				
2.3.2	Организација турнира у малом фудбалу	- „Удружење националних мањина Републике Србије“ уз подршку Националног савета ромске националне мањине.	Организације цивилног друштва, које су препознате од стране ромске популације	У наредном петогодишњем периоду	
2.3.3	Учешће на манифестацији „Циганске ватре“ која се одржава у Србобрану (традиционална културна манифестација која се одржава у славу ромске традиције, језика, музике и обичаја.)	- Организације цивилног друштва, које су препознате од стране ромске популације	Локална самоуправа	У наредном петогодишњем периоду	
2.3.4	Организација фестивала „Наши креативци“	- Организације цивилног друштва, које су препознате од стране ромске популације - Црвени крст - МНРО “Кућица“	Локална самоуправа	У наредном петогодишњем периоду	
2.3.5	Расписивање конкурса „Наши писци креативци“ на ромском језику	- Јавна библиотека „Данило Киш“	Образовне установе - Организације цивилног друштва, које су препознате од	У наредном петогодишњем периоду	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
			стране ромске популације		
Посебан циљ 3.	Већа доступност примене здравствене заштите и унапређивање општег и репродуктивног здравља Рома и Ромкиња кроз здравствено васпитне едукације				
МЕРА 3.1	Осигурање приступа здравственој заштити				
3.1.1	Снимање и анализа броја неосигураних чланова ромске заједнице	- ЦСР - Локална самоуправа - Црвени крст Врбас - Дом здравља „Вељко Влаховић“ Врбас		2022. и даље	
3.1.2	Израда концепта и издвајање средстава за остваривање здравствених права Рома	- ЦСР - Локална самоуправа - Црвени крст Врбас - Дом здравља „Вељко Влаховић“ Врбас		2022. и даље	
3.1.3	Покретање иницијативе за афирмативне мере у Закону о здравственој заштити	- ЦСР - Локална самоуправа - Црвени крст Врбас - Дом здравља „Вељко Влаховић“ Врбас		2022. и даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
МЕРА 3.2	Побољшање положаја Рома и Ромкиња у здравственој области кроз едукативно оснаживање				
3.2.1	Организовање едукативне активности са младим Ромима и Ромкињама о последицама ризичног понашања на здравље			- ЦСР - Локална самоуправа - Дом здравља „Вељко Влаховић“ Врбас - Основне школе општине Врбас Ромски медијатори	
3.2.2	Предавања и радионице на тему репродуктивно здравље жена	- ЦСР - Локална самоуправа - Дом здравља „Вељко Влаховић“ Врбас		2022. на даље	
3.2.3	Организовање гинеколошких прегледа младих Ромкиња	- ЦСР - Локална самоуправа - Дом здравља „Вељко Влаховић“ Врбас		2022. на даље	
Посебан циљ 4:	Унапређивање услова становања Рома и Ромкиња (стамбено збрињавање и инфраструктура)				
МЕРА 4.1.	Доношење регулационих планова и легализација бесправно изграђених објеката				

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
4.1.1	Извршити снимање ромских насеља примарно ради идентификације бесправних стамбених објеката и стања инфраструктуре (база података општине Врбас)			- Локална самоуправа - ЦСР - Комисија за становање - Дирекција за изградњу - Ромски координатор Мобилни тим	
4.1.2	Донети правне документе који регулишу потребне техничке услове приликом захтева за изградњу инфраструктуре у ромским насељима	- Локална самоуправа -		2022. и даље	
4.1.3	Израдити програм мера унапређивања становања и инфраструктуре у ромским насељима	- Локална самоуправа - Црвени крст Врбас		2022. и даље	
МЕРА 4.2	Поступак озакоњавања, објеката ромске заједнице	-			
4.2.1	Унапређење озакоњења (типови активности): • Урбанистички предуслови • Имовинско-правни односи • Техничка документација			- Организације цивилног друштва - Локална самоуправа - орган Управе надлежан за припрему урбанистичких планова	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	• Таксе и порези • Право на дом и на комуналну инфраструктуру Унапређење капацитета				- Локална самоуправа (Одељење за урбанизам,овлашћено привредно друштво или предузетник,)
4.2.2	• Анализа покривености ПРН одговарајућом планском документацијом. • Допуна и ажурирање постојеће ГИС базе података за подстандардна ромска насеља. • Израда нове или измена постојећих планских докумената, ради унапређења подстандардних насеља у Србији. • Израда пројеката парцелације и препарцелације за ПРН у којима се укаже потреба. • Израда писаних докумената о оцени испуњености претходних услова у току поступка озакоњења.	- Организације цивилног друштва - Локална самоуправа (Одељење за урбанизам,овлашћено привредно друштво или предузетник,)-орган Управе надлежан за припрему урбанистичких планова		2022. и даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
4.2.3	• Успостављање и информисање грађане о праву на бесплатну правну помоћ.	Локална самоуправа		2022. и даље	
4.2.4	Конкурисање на програме финансирања израде техничке документације од стране донаторске заједнице.	Локална самоуправа		2022. и даље	
Посебан циљ 5.	Потпун обухват ромске деце обавезним образовањем уз редовно похађање наставе, смањења осипања ученика кроз подстицај за наставак школовања и социјализација ромске деце у школама	-			
МЕРА 5.1.	Социјализација ромске деце у школама кроз вршњачке активности				
5.1.1	Едукација ромских ученика – вршњачки едукатори на теме: превенција болести зависности, здрави стилови живота,			- Црвени крст Врбас Образовне установе Основне школе општине Врбас	
5.1.2	Вршњачка едукација о	-		2022. на даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	људским правима, насиљу и анти-дискриминацији				
5.1.3	Радионице: помоћ у учењу	- Основне и средње школе општине Врбас - Предшколска установа „Бошко Буха“ Врбас		2021. на даље	
МЕРА 4.2.	Сагледавање и побољшање положаја Рома и Ромкиња у породици				
5.2.1	Организовање акција прикупљања помоћи у гардароби, школском прибору			- ЦСР - Црвени крст Врбас - Предшколска установа, основне и средње школе општине Врбас	
5.2.3	Помоћ Хуманитарних организација у виду половних шпорета за ложење, огрева, намештаја, гардеробе и средстава за хигијену	- Хуманитарне организације - Црвени крст Врбас - Основне и средње школе општине Врбас		2022. на даље	
МЕРА 5.3	Укључивање ромске				

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	деце у обавезно образовање				
5.3.1	Промоција важности школовања за Роме (предшколско, основно, више и високо образовање)			- Локална самоуправа - Црвени крст Врбас - Центар за социјални рад Врбас	
5.3.2	Индивидуални разговори са родитељима ромске деце за упис деце у предшколске установе и школе	- Центар за социјални рад Врбас - Дом здравља „Вељко Влаховић“ Врбас - Стручни тимови(педагошко-психолошка служба)		2022. на даље	
5.3.3	Обезбеђивање бесплатних уџбеника, ужине и превоза као и рачунара на даљину (Куцура) за децу и учинике ромске популације	- Локална самоуправа - Црвени крст Врбас - Центар за социјални рад Врбас - Хуманитарне организације(Куцура)		2022. на даље	
5.3.4	Оспособљавање наставног кадра за рад на интеграцији деце Рома	- Национална служба за запошљавање - Локална самоуправа		2022. на даље	
5.3.5	Сарадња предшколске	- Центар за социјални		2022. на даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	установе, основне школе и Центра за социјални рад ради спречавања нередовног похађања и осипања деце из образовног система	рад Врбас - Основне школе општине Врбас - Предшколска установа „Бошко Буха“ Врбас			
МЕРА 5.4	Подстицање Рома за наставак школовања након основне школе	-			
5.4.1	Информисати припаднике ромске националне мањине о могућности наставка школовања			- ОШ „20.октобар“ Удружења Рома	
5.4.5	Неговати сарадњу са удружењима Рома у циљу мотивације припадника Ромске националне мањине старијих од 15 година да заврше основно образовање	- Црвени крст Врбас - Удружења Рома -		2022. на даље	
Посебан циљ 6.	Очување ромске културе и традиције				
МЕРА 6.1	Очување ромске културе и традиције				
6.1.1				- Културни центар Врбаса	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	Организовање културних манифестација који промовишу културу и обичаје Рома			-Удружења Рома	
6.1.2	Недеља културних и спортских манифестација које је подржава Национални савет ромске националне мањине Учешће на Конкурсу за финансирања пројеката очувања и неговања ромске културе и традиције	Национални савет ромске националне мањине Министарство културе		2022. на даље	
МЕРА 6.2	Очување ромског језика				
6.2.1	Учитељи ромског језика у оквиру изборног предмета Ромски језик са елементима националне културе , педагошки асистенти у ПУ и ОШ и васпитачи			Центар за целоживотно учење	
6.2.2	промоција књиге „Ромологија“, аутора Рајка Ђурића, истакнутог борца за права Рома и Ромкиња, књижевника, публицисте и једног од највећих познавалаца историје ромског народа, културе	Национални савет ромске националне мањине		2022. на даље	

Број	Пројекат/активност	Носилац	Партнери	Временски оквир	Укупна вредност и вредност по годинама (РСД)
	и језика.				
6.2.3	Популаризација ромског језика путем интернета и локалних новина – чланци на ромском писму	- локална самоуправа - образовне установе које као изборни предмет имају ромски језик и културу -		2022. на даље	
6.2.4	Набавка адекватних публикација и школске литературе од интереса за Роме (на ромском)	образовне установе које као изборни предмет имају ромски језик и културу		2022. на даље	

ОКВИР ЗА ПРАЋЕЊЕ СПРОВОЂЕЊА, ВРЕДНОВАЊЕ УЧИНАКА И ИЗВЕШТАВАЊЕ

У овом поглављу постављен је основ за праћење спровођења ЛАП-а, као и вредновање учинка који ће бити постигнут његовом имплементацијом, у смислу утврђивања одговорности како за реализацију конкретних мера и активности, тако и за оствареност дефинисаних циљева ЛАП-а, затим за дефинисање рокова за извештавање, модела извештаја и одговорности за њихово састављање, а такође, и начина праћења спровођења ЛАП-а и интерне комуникације међу актерима укљученим у овај процес. Сврха овог поглавља јесте да се јасном поделом улога и одговорности, као и прецизирањем поступка спровођења, мониторинга и евалуације ЛАП-а омогући, у задатим околностима, постизање оптималних резултата за ромску заједницу општине Врбас у односу на планиране циљеве, мере и активности.

Поступак спровођења и одговорност актера

Локални акциони план за Роме у општини Врбас за период 2022-2026. године спроводи се реализацијом мера, односно пројеката и активности утврђених у Акционом плану (у даљем тексту: АП), а одговорност за спровођење имају субјекти који су у акционом плану наведени као "носиоци", а то су органи и организационе јединице Општине Врбас, при чему ће целокупан процес координирати Мобилни тим за инклузију Рома.

Спровођење мера, активности и пројеката у оквиру посебних циљева ће пратити Мобилни тим за инклузију Рома, а стручне и административне послове за потребе Мобилног тима за инклузију Рома ће обављати Одељење за друштвене делатности. Мобилни тим за инклузију Рома за праћење спровођења ЛАП-а ће именовати председник Општине .

У непосредној реализацији мера, активности и пројеката обухваћених АП-ом активно учествују актери који су у оквиру АП наведени као "партнери", међу којима се, између осталог, налазе: Предшколска установа, основне школе, средње школе, Центар за социјални рад, Национална служба за запошљавање, Црвени крст, Дом здравља, Јавно-комунално предузеће, ромске невладине организације и други локални актери. Праћење спровођења појединачних активности и пројеката врши се преко показатеља за мерење учинака (индикатора) који су дефинисани за општи циљ, свих 5 посебних циљева и све мере.

Поступак праћења обухвата низ задатака међу којима се, између осталог, налазе:

- 1) редовна комуникација и размена информација између свих актера укључених у реализацију ЛАП-а електронским путем, одржавањем периодичних састанака и подношењем извештаја,
- 2) прикупљање свих података и информација о томе како тече реализација конкретних мера и активности, укључујући и формирање евиденција које до сада нису вођене, а битне су за

вредновање учинка—обезбеђеност и утрошак буџетских средстава за реализацију ЛАП-а, поштовање временског оквира спровођења активности, ниво укључености партнера и квалитет сарадње између партнера, број крајњих корисника, оствареност планираних индикатора итд.,

3) дефинисање превентивних мера у случају појаве ризика који могу угрозити спровођење ЛАП-а, односно, предлагање конкретних акција за решавање проблема када се они појаве и када угрозе спровођење конкретних активности и пројеката,

4) информисање јавности и свих заинтересованих страна о томе како тече спровођење ЛАП-а,

5) припрему и подношење годишњих и трогодишњег извештаја о реализацији ЛАП-а.

У поступку праћења спровођења ЛАП-а ће се организовати координациони састанци свих актера непосредно укључених у спровођење ЛАП-а, а састанке сазива и организује Одељење за друштвене делатности у сарадњи са Мобилним тимом за инклузију Рома

Вредновање учинка и извештавање

За разлику од мониторинга спровођења ЛАП-а који представља континуиран процес током целокупног периода на који се ЛАП усваја, евалуација односно вредновање учинка оствареног применом ЛАП-а биће периодично рађена. Вредновање учинка подразумева оцену релевантности, ефикасности, ефективности и одрживости ЛАП-а у циљу његовог преиспитивања и унапређења, било у процесу његове ревизије или током новог процеса стратешког планирања. Вредновање учинака јавних политика спроводи се уз узимање у обзир података и информација добијених од свих органа и организација које су одговорне за спровођење мера односно активности јавних политика, као и података и информација које су прибављене из других извора, а које се односе на учинке тих јавних политика.

Ex-post анализа ефеката јесте процес који омогућава сагледавање стварних позитивних и негативних, директних и индиректних ефеката које мере садржане у документу јавне политике, производе током примене, како би се утврдило да ли је неопходно предузети додатне и/или корективне мере у циљу смањења негативних ефеката на најмању могућу меру, отклањања узрока проблема насталих у току спровођења јавне политике, те постизања зацртаних циљева.

Годишњи извештај о реализацији ЛАП-а, припрема Одељење за друштвене делатности и исти подноси Мобилни тим за инклузију Рома на усвајање. Након тога се годишњи извештај доставља Општинском већу које даје сагласност на годишњи извештај најкасније до 31. марта текуће године за претходну. Наиме, Мобилни тим за инклузију Рома ће пратити имплементацију мера, активности и пројеката и координирати све активности у вези са имплементацијом сваког посебног циља.

Рок за прикупљање података за потребе годишњег извештаја не може бити дужи од месец дана. Одељење за друштвене делатности ће, након добијања података, приступити обједињавању годишњег извештаја. Након тога ће Мобилни тим за инклузију Рома размотрити и усвојити извештај на који сагласност даје Општинско веће општине Врбас.

Четворогодишњи извештај о реализацији ЛАП-а припрема Одељење за друштвене делатности и исти подноси

Мобилном тиму за инклузију Рома на усвајање. Након тога се четворогодишњи извештај доставља Општинском већу које разматра исти и доставља га Скупштини општине Врбас

Подела одговорности и начин припреме трогодишњег извештаја су исти као и код годишњих извештаја.